

ALİ KEMAL?

NASIL KAÇIRILDI

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâtrâtın 3 nü kısmı: 1

1922 Teşrinisanisinin sonlarına doğru İstanbul'da vaki olan feci bir hâdise benim ve bir çok muhalif arkadaşlarımın İstanbulu alelacele terketmesi mecburiyetini intac etti. O vakit Ali Kemal bey merhumun bazı kimseler tarafından cebren bir otomobile sokulup kaçırılmış olmasıdır.

Ali Kemal bey merhum meşhur bir gazeteci idi ve Beyoğlunda Bonmarge civarında cebhesi dar bir apartmanın en üst katında otururdu. Bu apartman Sultan Hamid devrinin meşhur Tophane müşiri ve umum mektepler nâzırı müşir Zeki paşanın malı idi. Ali Kemal bey de Zeki paşanın damadı idi.

Talebeliğim zamanında ben Zeki paşadan çok iyilik ve haksızlık görmüştüm. Kendisi çok afif olduktan maada Sultan Hamid devrinin vükelâsı arasın da en münevver ve âlim bir adamdı.

O devrin bazı mühim adamlarından ve her birinin şahsî değerinden ve kabiliyetinden bahsetmeğe mecbur bulunacağım. Zeki paşa merhum hakkında da o zaman izahat vereceğim. Şimdilik şu kadar söyleyeyim ki Abdülhamid devri vükelâsı arasında hiç benzeri olmayan bu adam, evlâdına Rumelihisarındaki yalınsından ve o daracak apartmandan başka bir miras bırakmamıştır. Ali Kemal bey merhum, ömrünün son zamanlarında bu zatın kızile evlenmişti ve o hanımefendi hâlâ sağ olduğu için kendisini tanırım. Terbiyesi mü kemmel bir Türk ve Müslüman hanımıdır.

Ali Kemal bey hakkında çok kıl-ü-kal olmuş ve haklı haksız bir çok şeyler söylenmişti. Hâlâ da ona karşı hürsını yenemeyen ve kinini hazmedemeyen bazı adamlar var. Yalnız bizde değil, medenî Avrupa memleketlerinde bile şöhret almış adamların çoğunu -hakiki cehresile- tanımak güçtür. Böyle adamların cehresini değiştirenler— her memleketinde mikrob gibi yaşayan ve tufeyli (yâni parazit) geçinen propagandacılarıdır. Demokrasî idaresinin tefessüh edip (civıklaşma) demine geldiği sânis aleyhine ücretle iftiralar tertib eden propagandacılarıdır. Sırası gelmişken, ben Ali Kemal'in hakiki cehre-i maneviyetini bir iki çizgi ile resmedeceğim. Çünkü evvelce de işaret ettiğim gibi Mektebi Mülkiyede benim en iyi arkadaşlarımdan biri olan bu adamı bugün artık benden iyi bilen yoktur diyebilirim. Kısa söyleyip geçeceğim. Meşrutiyet devrinde onunla beraber aldığımız olduğumuz büyük bir fotoğraf buldum. Yeni Sabaha takdim ediyorum; muhterem okuyucularımız orada bu zavallı adamın cehresini lâyıkle görebileceklerdir. Maneviyetine gelince, kendisi Mülkiye Mektebinde benden bir sınıf üstündü. Edebiyat hocası (Recaîzade) Ekrem beyin dersinde bulundu. Ben bulunamadım, çünkü o parlak kültür çevrinin sa'saasından mübalâğa ile bahsedip saraya curnal verenlerin müzevirliklerinden fena halde ürken Sultan Hamid bütün Mülkiye Mektebinin hocalarını başka memuriyetlere nash ederek o irfan ocağını söndürmüştü.

O tarihten biraz sonra da İda reyeye karşı âsi ve serkeş olmak töhmeti ile mektebden kovulmuş olduğum için orada tahsilimi ikmal edemedim. Lâkin Ali Kemal o mektebi bitirdi çıktı idi. Fransızca'yı iyi bilirdi ve daima heyecanlı bir inkılâbî mizacile temayüz etmişti. İstibdad devrine karşı harekete geçmeğe bile hazırlanan bir gençti. Sonra Avrupaya kaçtı. Fransada bulundu hattâ —iyi biliyorum ki— İngilterede bir İngiliz kızile evlenmişti, ve ondan iki çocuğu olduğu halde —bilmem ne sebeble— ayrılmış ve çocuklarını İngilterede bırakmıştı.

Saniyorum ki ilânı meşrutiyet ten evvel Pariste Ahmed Rıza beyin riyaseti etrafında toplanan beş altı kişiyle münasebeti olmamıştı ve yahud tarih hocamız (Mizan gazetesi sahibi) Murad bey gibi onlarla biraz münasebette bulunmuş olsa da uyuşmamıştı. Bu ciheti ben de iyi bilmiyorum. Fakat her ne olursa olsun ilânı meşrutiyette İstanbul'da yoktu. Olmuş olsaydı mutlaka birbirimizi bulurduk, çünkü o vakitlerde de ben onun belki en eski ve vefalı arkadaşları idim. Sonraları kusuru olmadı değil!... Oldu, fakat onu bazı harekâtından dolayı (husussa harekâtından ziyade hiddet saikasıyla söylemiş olduğum büyük sözlerden dolayı) mes'ul tutup da hâlâ ona karşı kinini yenemeyenler, onun kabahatini —mazzereti ile beraber!— bu mühim keyfiyette aramalıdır. Yâni Selânikte pişirilen meşrutiyet helvasında hizmeti sebkememiş ve İstanbul'da yaygara ile tes'ad edilen meşrutiyet ilânı hengâmında bulunamamış olması keyfiyette aramalıdır.

(Devam edecek)

11 KASIM 1948

ALİ KEMAL?

NASIL KAÇIRILDI

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâıratın 3 ncü Kısmı: 2

Kendisi âzimli ve enerjik bir genç olduğu için bu inkılâp hengâmesinde oynamağa fıtratan heveskâr idi. Bence şüphe yok ki tarihî ve sıyasî malûmat itibarile Talât, Enver, Dr. Nazım ve Bahaeddin Şakirlerden daha iyi hazırlanmıştı. Fakat o esnada Selânikte veyahud İstanbulda bulunamamasına sebep bir fena tesadüftür ki onu —merhumun mizaına nazaran— talihsizlik addedebiliriz.

Ben ötedenberi böyle düşünür düm ve düşündükçe de meşhur Fransız şairi Victor Hugo'nun bir beytinde hitabına mazhar olan bir Fransız kumandanın ismini değiştirip - içimden merhum Ali Kemale hitab ederek: (Harbe iştirâk edemiyen falan kumandan gibi, bu yangında bulunamadığına ağla!...) derdim.

Evet, bulunamadı, sonra katılmak istedi. Gazetecilikte iyi şöhreti vardı. Onu İttihadcılar kabul etmek istemediler. Daima alargada kaldı. Zaten İttihad komitesinin pek az zamanda foyası meydana çıkmış, meşrutiyet namına zorbalıkla ve payitahtın sokaklarında sefarethanelere karşı güpegündüz adam vurmakla koskoca Osmanlı İmparatorluğunu hüsnü idare etmek mümkün olamayacağını fiilen kendileri isbat etmişlerdi. Hattâ İttihad komitesi erkânı bu tedhişçi idaresini iyi bir siyaset mesleği olarak terviç ederlerken, bizim blöfden ibaret olan nümayişlerimizi Fransa büyük inkılâbının aynı olarak kabul etmişlerdi. Bu takdirce de Dr. Nazım gibi çok fena kalbli ve değersiz bir adam kendini (Dr. Marat) zannederek hoşlarına gitmiyen zeki ve malûmath hattâ onlardan çok cesur gençleri sokak ortasında tepeletiyorlardı. Ben de o vakit İttihad komitesi âzasından (hem de mu-teber âzasından) idim. Ve bu idare tarzına nefretim son

dereceye varmıştı, fakat komite erkânı Galatada Osmanlı ban kasının karşısında Tahtaburun hanında gizlice meclisler kurup müstebidane ve fuzulî hüküm sürmeğe çalışırken biz Selim Sırrı ile beraber canımızı dişimize almış, cemiyeti mukaddese namına her belâyaya maruz olarak asayışı temin için uğraşıyorduk ve her yerde eceli kaza ile kol kola gezip dolaşıyorduk. O zamanlarda bile kıskançlık İttihad komitesi âzalarının kalbini kanser gibi kemiriyordu. Ben Beşiktaş vakasında yalnız başıma İttihada karşı köpürmüş bir sürü halkı yatıştırmağa muvaffak olmuşken o gün Doktor Nazım ile Bahaeddin Şakir (yâni bizim Mektebi Mülkiyenin ihtiyar kapıcısı Gürcü Şakir ağasının oğlu) benim aleyhime ittifaak ederek mecliste: (Rıza Tevfik çok çabuk şöhret aldı ve tehlikeli oldu. Vücudunun izalesi lâzımdır.) demişlerdi. Bu haberi bana merhum Kocabaş Arif o gün akşam üstü yetiştir-di ve bu işin de bir iflâsla netice vereceğine kanaat ettiğini söylemişti.

Ertesi günü de komite mensublarından sevdiğim diğer bir dost beni bulup aynı sözleri tekrar etti idi. Sonra mebus olan Arif vefat etti. Fakat ikinci dostum hâlâ mebustur; şimdilik ismini söylemekte bir fayda mülâhaza etmedim. Fakat ben çok sabırlı bir adamım. O vakit muhalefete kalkışacak olsaydım, telef ederlerdi ve kanım heder olurdu. Hem ittihadcıların fena hareketlerini tedkik etmekte devam ettim, hem tecrübemi arttırdım. Vakti gelince usulü veçhile muhalefete başladım. İttihadcılar içinde yine en iyisi ve merd olanı Talât merhumdu. Onun hakkında da bildiğimi arzedeceğim.

(Devam edecek)

12 KASIM 1948

ALİ KEMAL?

NASIL KAÇIRILDI

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâtıratın 3 ncü Kısmı: 3

— Çıkan kısmın hulâsası —

Ali Kemal bir gazeteci idi. Mülkiye mektebi mezuniydi. Daha mektebde iken inkılâbî hattâ ihtilâlcî fikirlerle temayüz etmişti. Bir ara Fransaya, oradan İngiltereye gitmiş ve İngilterede bir İngiliz kızile evlenmişti. Bu evlenmeden iki çocuğu oldu. Bilinmiyen sebeblerle karısını terketti. Çocuklarını da İngilterede bırakarak Türkiyeye döndü. Selânikte İttihadcılar tarafından hazırlanan hareket sırasında memlekette bulunmaması kendisi için bir talihsizlik olmuştur.

İttihad Cemiyetine ben de dahil oldum. Fakat Cemiyetin başındakilerin yaptıkları komitecilik ve terrörlerden nefret ediyordum. İttihad komitesinde beni de telef etmek için konuşmalar yapıldığını öğrendim... Buna rağmen uzun bir sabır devresinden sonra onlara karşı muhalefete geçtim...

★

Ali Kemal merhum İttihad komitesinin icraatını gördükten sonra onlara uyamaz ve dost olamaz idi. Olamayınca da muhalefete meyletmesi pek tabii idi. Hususa ki İttihadcıların daha ilk sene nihayetine varmadan - eski zaman Türkiyesinin - (meydan ağaları ve zorbalar devri) ni meşrutiyet namına ihya ve terviç etmiş olmaları Ali Kemal gibi bir cesur ve enerjik bir genci değil azıcık hamiyeti olan pinti bir adamı bile muhalefete sevk edebilirdi. O da öyle yaptı. İttihadcılar onun aleyhinde propagandaya giriştiler: (Sultan Hamide curnal veriyor, İstibdadı temelinden yıkıp meşrutiyeti tesis eden İttihad komitesini mahvetmek istiyor!) diye İstanbulla şayialar dolışmağa başladı.

Bu iddianın ne kadar alçakcasına uydurulmuş bir iftira olduğu - Sultan Hamidin hal'in-

dan sonra - Sarayda bulunup oradan nakil ve tedkik edilen iki büyük oda dolusu curnallerinin tedkikinden sonra lâ yikile anlaşıldı Ali Kemal'in curnali bulunmadı. Bulunsaydı onu dünyaya işaa ve sahibini terzil ve teşhir etmek için büttür Türkiye sefaret memurlarını bu hizmette kullanmağa kal karlardı. Onun değil, Mahmud Şevket Paşadan tutunuz da pek hamiyetli ve mutaassıb İttihadcı geçinen yüksek rütbeli madrabazların birçok curnalleri çıktı. İttihad hükümeti erkânı, bu mülevves kâğıdlarla erbabına şantaj yapmağa ve eski ricalden hattâ Sadrâzamlardan bazılarının burunlarına halka takip istedikleri gibi oynatmağa başladılar. Ve Meclisi Mebusanda bazı mebusları da İttihad hükümetine karşı söz söylemeğe mahkûm ettiler. Akıbet ben bir gün Millet Meclisinde bu suiistimale karşı hiddetle protesto ettim ve müflis bir devletin ibtal edilmiş eshamı gibi artık zerre kadar kıymeti kalmamış olan bu pis kâğıdların piyasadan büsbütün kaldırılıp imha edilmesi veyahud bilâ istisna - hepsinin teşhir edilmesi lâzım geldiğini ihtar ettim. Ondan sonra da bu şantaja nihayet verildi idi.

Hülâsa Ali Kemal Sultan Hamide ve kimseye curnal vermemiş temiz bir adamdı. 31 Mart vak'asından evvel galiba Mektebi Mülkiyede ulûmu siyasiye mi yoksa o ilimlerin tarihini mi ne okuyuyordu?.. İttihadcılar (Hasan Fehmi) namında kıymetli bir genc muharriri sokak ortasında vurdurdular.

Ali Kemal çıldırdı. Talebeye bu cinayetler hakkında ve hikmeti hükümete dair ateşli bir konferans verdi. İttihadcılar fena halde protesto ettiler.

(Devam edecek)

ALİ KEMAL?

NASIL KAÇIRILDI

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâtıratın 3 ncü Kısmı: 4

— Çıkan kısmın hulâsası —

Ali Kemal bir gazeteci idi. Daha mektebde iken inkılâbci hattâ ihtilâfci fikirlerle temayüz etmişti. Selânikte İttihadcılar tarafından hazırlanan hareket sırasında memlekette bulunmaması kendisi için bir talihsizlik oldu.

İttihad komitesi irtica' ve teröre başlayınca muhalefet safına geçti. İttihadcılar onun aleyhine propagandaya giriştiler; meşrutiyeti yıkmak istediğini halk arasında yaymağa başladılar. Bu sırada İttihadcılar Hasan Fehmi adında kıymetli bir genç muharriri sokak ortasında vurdular. Ali Kemal o sırada Mülkiyede hoca idi. Bu vak'a üzerine talebeye ateşli bir konferans verdi. İttihadcılar fena halde protesto ettiler.

★

Ali Kemali, Mektebi Mülkiyeden taredettirmek azminde bulundular.

O zaten kemali nefretle İttihadcı idaresi aleyhinde bir konferans verdikten sonra istifa etmişti. Cenazesi bütün İstanbul halkını heyecana getirdi ve onu teşyi eden halk Babıâliden Sultan Mahmud türbesine kadar sokakları o zaman Sadrâzam olan Hüseyin Hilmi Paşa tesadüfen araba ile Babıâliye giderken bu cemaate karşı gelince halk onu takdir edip arabasını geri döndürdülerdi. Aziz dostum merhum şair Tevfik Fikret, Meşrutiyetin müdafaası için bir gazete imtiyazı almış ve (Tanin) namını verdiği o gazetenin başmuharrirliğini deruhde ederek sırtına bir mavi gömlek takmış matbaada amete gibi çalışıyordu. Maiyetine de - itimad ettiği - genç muharrirlerden bazı kimseleri seçmişti. Bunların arasında da en iyisi ve az zamanca temayüz edeni eski arkadaşımız Hüseyin Cahid Bey idi. Fakat hürriyetperverliğinde fahi taassubla mümtaz olan idea-

list Tevfik Fikret, İttihadcılardan pek çabuk sırtı sıyrıldığı için Cahid Beyin de İttihadcılara meyal olduğunu gördüğü için fena halde sıkı tutu hayale uğramış ve nefretle gazete idaresini terkedip evine çekilmişti. Maamafih Tanin o zamanın en routeber yevmi gazetesi olduğundan dolayı çok para kazanıyordu ve Fikret o gazetenin asıl müessisi ve sahibi imtiyazı olduğu için hasılattan hissesi vardı. İşittigime göre de yekünü epeyce birşeymiş. Arkadaşları Tevfik Fikretin hissesini Tanin gazetesinin bu nüshasıle kendisine götürüp takdim etmişler. Fikret şiddeti infialine galebe çalamıyarak Tanin ünvanını gazetenin başından kaleme çizmiş. Ona bedel (Lâin) yazmış ve göndermiş oldukları para ile beraber başlarına fırlatıp atmıştı.

Görülüyor ki, İttihadcılara fena halde düşman kesilen yalnız Ali Kemal değildi. Fikret gibi elmas kadar temiz bir vicdan sahibi de vardı, daha da başkalarından maada.

Peki diyeceksiniz!.. Niçin Fikrete garaz bağlamadılar da Ali Kemale dış biletiler ve fırsat bulunca insanıyetsizcesine taşla tepelediler?.. Bu muarrefe farkının sebebi zahirdir. Fikret alâkaca çok titiz ve aristokrat bir adamdı. Mizacına göre bareket etti. İğrendiği şeye nefretle tüküdü, çekildi gitti. Halbuki Ali Kemal, frenklerin tâbirince cambatif ve militarit bir tipti.

Ben, merhumun tercümei halini pek muhtasar olarak arz edip geçmek ve hayatının feci akıbetini teşkil eden ve bizim Türkiyeyi alelâcele terketmemizi mucib olan vakaya gelivercektim. Bu hususta şimdikiye kadar vermiş olduğum malûmatı da bazı hatırat kabilinden olarak muhterem okuyucularıma nakletmekte olduğumu da gizlememişim.

(Devam edecek)

ALİ KEMAL

NASIL KAÇIRILDI

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâtrâtın 3 nci Kısım: 4

Çoktan kınan hükmü:
Ali Kemal bir gazeteci idi. Daha Mülkiye Mektebinde iken ihtilâlcî fikirlerle temayül etmişti. Fakat İttihâdçuların Se-lânik hareketinde, memleketi bulanamadı. İttihâd komites tedhişe başlayınca muhalefe safına geçti. İttihâdçılar, genç bir muharrir öldürünce, hocaları bulunduğu Mülkiye Mektebi talebelerine şiddetli konferanslar verd. Sonra istifa etti. Tanın gazetesi'nin ilk sahibi ve başmuharriri Tevfik Fikret de İttihâdçuların bu irtica' hareketleri karşısında muğber olarak çekilmiş ve bir gün kendisine verilen ve Hüseyin Cahid Yalçın'a da imzasını taşıyan Tahirin nüshalarından birisinin adını silerek Tahir kelimelerini yazmıştı.

Bir taraftan da bu rivayetlerde vukuu pek muhtemel olan bazı yanlışlıkların tashihine himmet etmelerini eski dostlarından rica etmiştim. Çünkü böyle adamların hayatını evvelâ gazetede herkeşin nakletmekten maksad bir hata ve zuhûl vuku bulduğu takdirde muhterem okuyuculardan —o devir vukuatına şahid veyahud vâkif olan— dostların himmet ve muavenetile o hataları tashih edebilmektir. Ondan sonra da Ali Kemal merhum gibi ömrünü pek heyecanlı vukuat ile çalkantı ve fırtına içinde geçirmiş ve ötedenberi kara bahtille boğuşarak —yüksek bir ideal uğruna veyahud hıra ve hasedine mağlûb olarak— ne fena est-yetler çekmiş ve ne acı hakâzîhikara sabır ve metanet ve teslimiyetle göğüs germiş olmasında bütün gençler için kıymetli bir dersli ibret vardır. Her halde genç olarak ömrü heder olan bu adamın kabahati yahud cinayeti ne olursa olsun müstesna bir seçiyi, yani karakter sahibi olduğu inkâr edilemez. Benim asıl bu bahiste alâkadar olduğum cihet bu mesele, yoksa Ali Kemal peygamber mertebesine çıkarmak niyetinde değilim. Hususa ki şu üç gündenberi merhumun hayatı hakkında ve hususa —benim mensub olduğum neslin efradı arasında ayrılmış olduğu rolü dair öyle acı ve müteakıf ve hele benim —merhum hakkında basıldığı— ahvâli zanna tamamen mugayir bir tasallumat ve iffsaat ile zihnim o kadar altüst oldu ki tarif edemem. Onun için dört gün dört gecedenberi müstasılâ merhumu müteallik hâtrâtın nakale ve risaleler okumakta; hattâ bugün gazete muharrirlerinden bir ekisi bana (Merhumun Sultanhamide verdiği orinal bir vesika olarak basılmıştır!.. Sen geçen günkü gazete nüshasında bunu inkâr etmiş-tin!) dedi.

Dilim tutuldu. Onu tahkik ediyorum. Kendi el yazısının fotoğrafla kopyası alıp bir kitleda basılmışmış!

Merhumun en doğru ve mazbut tercihi hali şudur:

Ali Kemal merhum halis Türk tür. Babası Çankırılı Hacı Ahmed Efendi balmuncu esnafına kâhyası imiş ve bu işte hayli servet kazanmış imiş. Arnavudköyünde Akıntıburnunda pek büyük bir yalıları vardı, ben bilirim. İlk Harbi umundan sonra cenebi askerlerinin İstanbulu istilâları zamanında Fransızlar tarafından cebren işgal edildi. Fransızlar yalıyı esyasilâ beraber yakıp gitmişler. Sultan Hamidin Kuyumcubası; meşhur jak Harunaçî Beyin Bekteki yalısını da aynı suretle cebren işgal etmişler ve bir gece iş ve isretten sonra yangın çıkınca yaldan kaçıp nasıl yangını nihâm üzerinden temâgayâ dalmışlardı. O esnada - Mümtez Efendizade Regidpaşa yalısı kül olmuştu. Ali Kemal'in validesi babasının ikinci harâmî olan bir Çerkes kıızı imiş. Bunlara o zaman (Kul cinsi) derlerdi. Çünkü o zamanlar Çerkes, Habes ve Zenci kızları - hayvan ve eşya gibi - para ile alınıp satılırdı. Ve bunlar yüzünden ticaret edenlere (esirci) derlerdi. Bu adamlar namuslu tacirler

gibi muteber olarak İstanbulda yaşarlardı. Hemen her konakta (halayık) denilen bu Çerkes ve ya Habes kızlardan bulunur so bazan bir zengin konaktan da halayık satın alınabildi.

(Devamı var)

16 KASIM 1948

ALİ KEMAL?

NASIL KAÇIRILDI

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâtrâtın 3 ncü Kısmı: 5

Bu cihetçe merhum Ali Kemal ile mukadderatımız hiç farklı değildir, çünkü benim zavallı validem de - tâbiri mahsusunca (Kul cinsinden) idi. Babamın ilk karısı olmakla beraber İstanbul'da bir maruf esircinin evinden babam onu bizzat satın almış ve sonra usulen âzad edip nikâh etmişmiş. (Şapsuh) kabilesinden olduğunu söylerdi. İzmitte otuz yaşlarında iken hummadan vefat etmiş ve beni on yaşında iken öksüz bırakmıştı.

Düşününüz!... Bugün bu memlekette bir taraftan, İngilterenin parlâmentarizm usulünü idaremize tatbik etmek istiyoruz. Diğer taraftan da — yine bir Harbi Umumi olmak ihtimalini ileri sürerek— (bize ancak tek partili bir demokrasi, en elverişli hükümet şeklidir!) diye iddia edip duruyoruz.

Hiç sormuyoruz ki demokrasi namına öyle bir hükümet şekli var mı?... Yok mu?... ve medeniyet âleminde görülmüş mü? Halbuki ben kırk sene evvel, yâni ikinci devri meşrutiyetin ilânından biraz sonra yine bu memlekette esir ticaretinin muhabah olduğunu bilirim. O zaman Şair Tevfik Fikret'in tesis etmiş olduğu Tanin gazetesinde muharrirlik eden eski arkadaşım Hüseyin Cahid Beyin, pek haklı olarak, esir ticareti aleyhinde yazmış olduğu makalesinin, kıyametler kopardığına şahid oldumdu; yalnız şahid olmakla kalmadım, Anadolu'nun Çerkes muhacirleriyle meskûn bazı şehirlerinden arapça yazılmış mazbata şeklinde bir protestoname tertib edilip Meclisi Mebusana gönderilmiş ve esir ticaretinin şer'an helâl olduğunu iddia eden o mühim varakanın müzakere edildiğini işittim. O zaman ikimiz de mebusduk. Millet Meclisi reisi olan Ahmed Rıza Beyin bu acaib mazbatayı —usulü vechile— umuru şer'îye komisyonuna havale etmiş olduğunu da tahkik etti idim. Zihnimi bozacaktım. Çünkü bir sürü Avrupa gazetecilerle bahsederken, bizim hürriyet ve demokrasiye fena halde susanmış ve Avrupalılarla diz çöktürme oturma bütün bütün Avrupalıların olduğunu yazılarımızla, yazılarımızla iddia edip dururken böyle bir mazbata bize nüzül indirecek kadar suitesir etmişti. Hemen umuru şer'îye encümenine gittim. O zaman hep ittihadcı idik. Be-

nim de hatırım azıcık sayılıyordu. Mazbatayı buldum. Aldım. (Bu mühim bir meseledir, hususî olarak heyeti merkezîyede mevzu bahis ve tedkik edeceğiz. Şimdilik muamelesini tehir etmeğe mecburuz.) diyip cebime koydum ve bir daha çıkarmadım. Bugüne kadar muhafaza ettim. Artık bastıracağım. Bugün kırk yaşında olanlar bile bu acaib vak'ayı bilmez!...

İşte merhum Ali Kemal ile annelerimiz (kul cinsi) birer Çerkes kızı oldukları içindir ki, biz her türlü esarete derin bir kin ve nefretle düşmanız, ve o insaniyetsizliğe karşı her yerde her zaman cihad etmekle annelerimizin vâsiyetini yerine getirmek ve intikamını almakla mükellef ve meşgulüz.

Ali Kemal'in tercümei hâlinde anlaşılıyor ki mektebi mülkîyeye çok erken girmiş ve o müessesenin dördüncü sınıfında iken ilk defa olarak Parise gitmiş, ve biraz sonra 1886 da Cenevre'ye rakletmiş. Daha sonra (1888) de tekrar İstanbul'a gelmiş. O sene ben mektebi mülkîyenin ikinci sınıfında idim, ve Ali Kemal ile kafadar olmuştuk. O sene kânunuevvelinin ikinci günü meşhur vatanperver şair Namık Kemal Eeyin zatürreeden vefatı haberi şayi' olmuştu. Herkes yeis ile mebhut kaldı. Bütün gençleri heyecan içinde yaşatan bu saire kimse beş satırlık bir mersiye yazamadı idi. Ali Kemal'in o sene İstanbul'a gelmekten maksadı, babasından kalan mirası diğer hissedarlarla beraber taksim edip Parise bütün bütün çekilmek imiş.

ALİ KEMAL

NASIL KAÇIRILDI

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâtrâtın 3 ncü Kısmı:6

Fakat vaktile Mektebi Mülkiyeden ayrılıp Avrupa-paya gittiği zaman derslerine devam edememiş olduğu sınıfların imtihanını verip şahadetname almayı da düşünmüş; fakat tam imtihanlarını vereceği sırada yine bazı samimi arkadaşlarla hükümete karşı gizli bazı hürriyetperverane teşebbüsata girişerek, cürnal edilmişler ve İzmirli Abdülhalim Memdub, mektebi mülkiye son sınıf talebesinden Midillili Hüsameddin, diyunu umumiye kâtiplerinden Kastamonulu şair Fahri, Uşakızade Süleyman ve İzmirli Tahir Kenan beylerle birlikte (1888) senesinde tevkiif edilerek zaptiye nezareti binasında ve Beyazıt meydanında ki umumî hapishanede bir kaç ay mahpus kalmışlar, ondan sonra da birer ikişer bazı vilâyetlere nefyolunmuşlar. Maişetlerini temin için biner kurus maaşla vali maiyetinde ufak tevfik memuriyetlere tâyin edilmişlermiş. Ali Kemal ile Kastamonulu Şair Fahri (1889) senesinde Halebe gönderilmişler ve vilâyet müstantikliği ile beraber mektebi idadide lisan ve edebiyat muallimliği vazifesile de meşgul olmuşlar. Kastamonulu Fahriye yeis gelmiş (1897) da Halebde intihar etmiş. Ali Kemal merhum beş sene kaldıktan sonra kimseden ruhsat almıyarak bir gün İstanbul avdet edivermiş.. İş duyulunca, kendisini birdenbire ürkütüp de kaçırmamak için makâmı sadaretten zaptiye nezaretine gizlice tezkere yazılmakta olduğunu arkadaşlarından biri haber vermiş. Ali Kemal merhum da (1894) de Parise kaçmağa muvaffak olmuş. Oradan bazı gazetelere ve bilhassa İkdama yazılar yazarmış. (1897) de Brüksel sefreti ikinci kitabetine tâyin olunmuş. Sultan Hamid, acaib bir adamdı. Bütün bu şahsî işlerle bizzat uğraşır ve elbette başa çıkamazdı ve Ali Kemal ve ensali gibi eli kalem tutan adamları Avrupaya kaçırınca, ehemmiyetlerine göre, her birine (hakkı sükût) olmak üzere bir memuriyet verir, ve bu iş için de sefirlerle uğraşır ve onları böyle âdi işlerle uğraştırırdı.

O zaman Brüksel sefiri olan meshut Münir paşa ile Ali Kemal geçinemediği için memuriyetine devam etmemiş. Fakat

kısa bir müddet ünvanını muhafaza etmiş ve maaşını da almış; sonra bazı Mısırlı prensesler tanımış. Kendisi gayet razık ve muamelâtında terbiyeli davranır, sevimli ve yakışıklı ve her hususta itimada şayan âfif bir adam olduğundan dolayı bilhassa Muhammed Muhtar Paşanın refikası Nimet Hanmefendinin Mısır'daki çiftliklerine nazır olmuş ve benim işittigime göre prensler bazı arazi ahım satımında kendisini tavsi ve tevkil ederek epeyce müstefid olmuşlar. Bununla beraber (1908) inkılâbından hemen birkaç gün evvel bütün Mısır'daki işleri bırakarak İstanbul avdet etmiş. Siyasî inkılâbata herseyden ziyade gönlünü kaptırmış olduğundan dolayı Türkiyede gizli veya aşikâr cereyan eden ahvalden elbette az çok haberdar imişti.

Merhum, Meşrutiyetin ilân edilmiş olduğu tarihten hemen bir iki gün evvel İstanbul avdet etmiş imiş. Benim İttihad ve Terakki namına Selim Sırrı Beyle beraber İstanbul asayişini temin etmek uğrunda gayretkeşliğimi görünce bana selâm bile vermemiş olduğunun sebebini şimdi anlıyorum. Halbuki ben yine bu hikâyenin ibtidalarında başka bir mülâhazaya kapılmış ve yanıılmışım. Bana yaklaşip bir selâm bile vermeyişini - o vakitler - İstanbulda bulunmamış olmasına atfetmişim. Şimdi düşünüyorum: Bana karşı soğuk ve lâkayd davranmasının hakiki sebebini, Sultan Hamid idaresine tarafdar bulunduğuna isnad edemiyorum; çünkü o Sultan Hamid idaresinden benden çok ziyade zulüm görmüş ve beş altı ay mahpus olduktan sonra Konyada menfi olarak beş sene ömrünü ifna etmiş ve mülkiye tahsilini ikmal edememişti. O halde tarih hayatında ilk defa hürriyetperverliğini gösterecek bir iyi fırsat elvermişken, ortaya atılıp Meşrutiyetin takviye ve müdafaası uğrunda o ateşin mi zâcının bütün kabiliyetini isbat etmeli, ve yalancı hürriyet kahramanlarına bedel, kendisi bilhakkın şan kazanmalıydı. Karsular içinde geçen hayatının tarihinde - bir uğursuz tenakuz gibi göze çarpan - bu muamma nedir?..

(Devamı var)

17 KASIM 1948

ALİ KEMAL

NASIL KAÇIRILDI

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâtrâtın 3 ncü Kısmı: 7

Bu merhalede bunu sormağa mecburuz. Biz sormasak, bu devrin tarihini ve Ali Kemal'i o tarihin başlıca âmillerini, bizim torunlarımız, bizden daha ziyade soğukkanlılık ve sakineti ruh ile ve bitaraf bir vaziyetle tedkik ve tenkid edecekler ve bu nakise ile karşılama aynı suali sormaktan kendilerini alamıyacaklardır.

İhtimal ki buna sebep, Avrupa'da bulunduğu ve İttihad komitesi erkânı - ya tesadüfen, ya iltizamen - görüştüğü zaman bazı esâsî prensiplerde onlarla uyuşmamış olmasıdır!.. Diyebiliriz. Fakat onlarla temas etmiş olduğuna dair hiçbir rivayet yok!..

İlânı Meşrutiyet edilir edilmez Sultan Hamide şiddetle ta'addüdü... diyemeyiz. Gençliğinden rafdar bir legitimiste royaliste beri Fransa inkılâbı tarihini okumakla ateş almış ve Gambetta gibi, Jules Favre gibi Ehlers ve emsali gibi Üçüncü Cumhuriyet devrinin tarihi ve meşhur adamlarının tercihi halleriyle beslenip büyümüş olan Ali Kemal bu kadar kaba bir iftira atamayız.

Ben merhumun böyle bir vaziyet almasını tarif etmek için ruhunu tahlil ederek şu mülâhazatı arz ediyorum. Herhalde hakikate en çok benzeyen faraziye budur.

(Evvelâ, o --beş on liralık-- gümüş şilinleri çocuğa posta ile gönder. Beş on gün ceb harçlığı edinsin, bu hafta içinde --gelecek altı ay için istenilen parayı buluruz inşaallah!) dedi. Biraz ferahlandım. Hatırıma geldi ki ikinci kızım Selma --ki çoktan beri Amerikada yerleşmiştir!-- Arnavudköyündeki Kız Kolejinde şehadetnamesini alır almaz o mektebe umumî kâtib olmuş, orada yaşıyor ve iyi bir maaş alıyordu, ondan ödünç almak ihtimalini düşünmüştüm. Refikam o gümüş paraları bir köşeden buldu çıkarırdı. Saydık, on ve küsur İngiliz kâğıdı kadar bir yeküne baliğ oldu. Bunlar Avrupa'ya gidip geldiğim sıralarda cebimde kalmış ufaklıklardı. Memleketimizde geçmediği için zoraki bir tasarrufun bereketli mahsulü idi. Bilmem neden bu para-

ları avcuma alınca --bayramda dönmedolaba giden bir çocuk gibi-- sevindim. Refikamdan da (ihtiyat akçesi olarak) iki Osmanlı altını aldım. O gece erken yatıp ertesi günü erken kalkmak niyeti ile istirahat çekildim, fakat hiç rahat uyuyamadım. Halbuki bir gün evvel Ali Kemalın başına gelen musibetten hiç haberim yoktu ve olamazdı; yalnız Aksaraya gelirken gördüğüm şeyler ve haller hiç hoşuma gitmemiş ve zihnimi --istikbal endişesiyle-- fazlaca meşgul ettiği için uyku mu kaçırmıştı.

Ertesi günü erken kalktım. Bir fakir kadıncağız gelmiş, mutlaka beni beş on dakika görmek istiyormuş.

Canım!.. Sırası mı?!..

Diyé mırıldandım. Refikam, müteessir olarak:

(Aman!.. Ters davranma günahtır. Fakir bir kadıncağız, kederli!..) dedi.

Peki, getir bakalım!

Kitab odasına, orta yaşlı, siyah çarşafı, kılığı kıyafeti, perişan bir kadıncağız geldi. Şöyle bir iki cümle ile konuştuk: -- Buyurun! Bir hacetiniz mi var?..

-- Kocam üç gün evvel vefat etti ve Eyübsultana defnedildi!.

Deyince, başka bir söyleyeceği var mı?.. Yok mu?.. Dinlemeden sözünü kestim; bu faciann bana ciheti taallükunu birdenbire anlıyamadığım için gâsırdım; zaten de sinirli idim:

-- Çok teessüf ederim, lâkin ben bu felâkete ne yapabilirim?

Diyebildim; pek zügürt bulunduğum böyle bir zamanda benden nakden bir iane isterse, diye fena halde sıkıldım. Bana bir vasiyeti var efendim: Kendisi Galata gümrüğünde ufak bir memurdu. Siz orada eczayı tıbbiye müfettişi iken maiyeti nizde bulunmuş. Sizi şahsan tanırdı ve çok hürmet ederdi. Şiirlerinizden bir çoğunu ezber bilir ve ekseriya okurdu. Vefatından beş on gün evvel pek düşkünlüğü vardı. Benim son günlerimdir. Ben artık iflâh olmam; ben ölürsem git rica et; benim mezar taşı o yazsın!.. dedi idi. Onun için geldim, bey efendi, dedi ve gözleri yaşardı.

(Devamı var)

18 KASIM 1948

ALİ KEMAL?

NASIL KACIRILDI

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâtrâtın 3 ncü Kısmı: 8

Çok müteessir oldum. Adamcağzı pek iyi hatırlıyamadım.

— Allah rahmet eylesin! Adı neydi?

— Hafız Derviş!..

— Sizin isminiz? Neriyme.

— Peki efendim, siz refikamla yanımızdaki odada biraz dinlenin, ben birşey yazmağa çalışayım, dedim. Yalnız kalınca şu iki küçük kıtayı yazıp kadıncağıza ibtida okudum, sonra da verdim. Kendi de okumak yazmak bilirmiş. Memnun oldu. Bana çok dua etti. Tekrar gözleri yaşardı, gitti, zavallı!

Hayli zaman sonra, yâni İstanbulu mecburen terkettikten sekiz sene sonra Kıbrısta misa-fir bulunduğum zaman, ilk defa olarak şiirlerimi - Türk talebesinin ricası üzerine (1934) senesi martının birinci günü bastırmıştım. (Serab-ı ömrüm) ünvanile neşrolunan o kitabın (68 inci) sahifede o mezar taşı kitabesi mündericidir. Buraya naklediyorum:

Ey yolcu!. Şu ıssız mezar önünde

Bir lâhza dur, düşün istikbalini!

Zihnini ürküten esrar önünde

Dinle bir fâninin hasbîhalini:

İbret al!.. Gördüğün şu levh-i

Hafız Derviş Beyin kitabesidir.
Zevcesi (Neriyme) için bu makber

Hacı saadet harabesidir.

Teşrinisani 1922

Aksarayda Harikzedegân
apartımanı

Saat sekiz buçuğa gelmişti. Hemen fırladım, Köprüyü geçince Galatada Tophaneyeye giden tramvay yolunun solunda meşhur lokantacı Ali Efendinin dükkânı vardı. O vakitler henüz kapitülasyonlar kalkmamış olduğundan dolayı o lokantanın yanbaşında İngilizlerin de bir postahane şubesi vardı. Memurlarını biraz tanırdım. Oraya uğradım.

Cebimde ağır basan şilinleri öğlum Saide göndermek istediğimi memura söyledim. (Böyle

gümüş ufaklıkları ve alelümüm gümüş paraları İngiltere yarı fiatlarıyla kabul eder. Yarı yarı ya zarar edersiniz. Ben buna çare bulamam, fakat belki müdür hatırlınız için bir kolaylık yolu bulur; lâkin kendisi burada değildir, yarım saat sonra gelirsiniz bulursunuz.) dedi. teşekkür ettim, derhal tünel yolunu tuttum. Ali Kemal Beyin apartımanına vaktinde yetişmek istiyordum: O gün gazete işi için mutlaka bir kaarr verilecekti.

O vakit tünel binasının medhali tamamen bugünkü sekinde değildi. Binanın sol tarafındaki sokağa açılmış bir kapı da vardı. Ben orta kapıdan girerken o kapının önünden geçen iki kara kalpaklı gördüm onlar da beni gördü ve acele birbirile bir iki kelime teatli ettiler. Bir gün evvel hocafendilerin Ali Kemale ihtiyat tavsiye ederken (ortada dolaşan kara kalpaklılardan çekinmesini tenbih ettikleri) hatırıma geldi. Düşündüm tereddüd edecek zaman değildi. Hemen bir karar verip muclbince hareket etmek gerekti! Tünele atlamak daha kolay geldi. Hemen atlardım. O esnada iki İstanbullu hristiyan (zannedirim Ermeni vatandaşlarımızdan ve tüccardan iki kişi idiler) o kalabalıkta omuz omuza giderken, bana yavaş sesle: (Beyefendi bu kalpaklı adamlar, Rıza Tevfik bu değil mi?.. diye birbirinden soruyorlardı. Dikkat ediniz!) dediler. (Bizimle beraber tünele binmişler mi lütfen bakınız!) dedim. (Hayır onlar binmedi.) dediler. Tünel yukarı çıkıp durunca çıkmadım. Biraz bekledim. Her yerde ufak tefek bazı memurlardan, garsonlardan ahabım vardı. Ahali tünele gelmeğe başladı. Tünel hizmetinde bulunanlardan birine rica ettim. (Dışarıya bir bakınız, kalpaklı bazı kimseler var mı?..) dedim. Şöyle bir dakika kadar tünel medhalinde durup sağa sola baktı ve başile işaret ederek, yok! demek istedi.

278.505.9 (Devamı var)

ALİ KEMAL?

NASIL KACIRILDI

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâtrâtın 3 ncü Kısmı: 9

İTİZAR

Filozof Rıza Tevfik üstadımızın bu sütunda intişar eden yazısının evvelki günkü tefrikasının da bazı müsveddelerin unutulması cidden teessüf edilecek büyük bir yanlışlığın tehaddüsüne sebep olmuştur. O kadar ki tefrikayı takip edenler birdenbire mevzu ile alakası olmadığı zannını tevliid edecek bir başka yazı ile karşılaşmış gibi olmuşlardır.

★

Bu hatâyı tâmir için tefrikayı yanlış yerinden itibaren yeniden koymağı doğru bulduk. Okuyucularımızın teveccühünü kazanmak ve idame etmek için büyük fedakârlıklarla gazetemizde esash ıslahat yaptığımız şu sırada bu gibi yanlışlıklar vukuuna son derecede müteessir olduğumuzu tekrar eyler ve bu kusurun bu defahk af ile karşılanmasını rica ederiz.

Bu merhalede bunu sormağa mecburuz. Biz, sormasak, bu devrin tarihini ve Ali Kemal gibi o tarihin başlıca âmillerini, bizim torunlarımız, bizden daha ziyade soğukkanlılık ve sakineti ruh ile ve bitaraf bir vaziyetle tedkik ve tenkid edecekler ve bu nakise ile karşılaşınca aynı suali sormaktan ken dilerini alamıyacaktırlar.

İhtimal ki buna sebep, Avrupada bulunduğu ve İttihad komitesi erkânı - ya tesadüfen, ya iltizamen - görüştüğü zaman bazı esâsi prensiplerde onlarla uyuşmamış olmasıdır!... Diyeceğiz. Fakat onlarla temas etmiş olduğuna dair hiçbir rivayet yok!...

İlânı Meşrutiyet edilir edilmez Sultan Hamide şiddetle tarafdar bir legitimiste royaliste oldu... diyemeyiz. Gençliğinden beri Fransa inkılâbı tarihini okumakla ateş almış ve Gambetta gibi, Jules Favre gibi Ehlers ve emsali gibi Üçüncü Cumhuriyet devrinin tarihi ve meşhur adamlarının tercümei hallerile beslenip büyümüş olan Ali Kemal bu kadar kaba bir iftira atamayız.

Ben merhumun böyle bir vaziyet almasını tarif etmek için ruhunu tahlil ederek şu mülâ-

hazatı arz ediyorum. Her halde hakikate en çok benzeyen faraziye budur.

Ali Kemal bey merhum zerre kadar fütur getirmiyerek mücadeleye devam etmek niyetinde idi. Hepimiz de o fikirde idik. Bizim aleyhimizde propaganda yapabiliyor ve iftiralar tertib ediliyordu. Hiç olmazsa kendimizi müdafaa edebilmek için bir gazeteye muhtaç idik. Ali Kemal beyin daima oturduğu Zeki paşa apartmanında İttihâf Fırkası hükümetinin Şeyhülislâmı Mustafa Sabri efendi ile âyandan Zeynelâbidin hoca efendi ve Ferid paşa kabinesinde Evkaf Nâzırı olan Hoca Vasfi efendi ekseriya toplanıyor ve âgyardan emin bir köşede bir çıkar yol aramakla meşgul bulunuyorlardı. Bu toplantılara benim de katıldığım olurdu. Gazete mes'elesini daha ciddi görüşebilmek için daha sıkıca buluşmağa karar verdik. Oturduğumuz yerler Beyoğluna çok uzak ve aykırı düşüyordu. Ben Aksarayda Harikzedegân apartmanlarının birincisinde ve binanın en üst katında kira ile oturuyordum. O katın sokak tarafından görünen cebhesine de güzel sülüs hattı ile yazılmış bir (Yâ Hafız) levhası vardı. Ondan başka da güveneceğimiz hiç bir şey kalmamıştı. Hükümetin zerre kadar haysiyeti ve sarayın da hiç nüfuzu kalmamıştı.

Bir gün yine mutadımız üzere apartmana çıktım. Yine aynı dostları orada buldum. Yine aynı mes'eleyi hararetle müzakere ettik. Tahminimize göre evvelâ gazeteyi çıkarabilmek için en aşağı üç bin Osmanlı kâğıdı kadar bir para lâzım olduğu tahakkuk etti. Benim bu işlerden anlamadığımı ben çokton bildiğim için o bahse hiç karışmayıp dinliyordum. Hoca efendilerin bildiklerinden ve tanıdıklarından bazı Müslüman tacirler bu parayı temin edeceklerini vâdetmişlermiş. Fakat bu kadarla da iş bitmiyecekti.

(Devamı var)

20 KASIM 1948

ALİ KEMAL?

NASIL KAÇIRILDI

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâtıratın 3 ncü Kısmı: 10

Şimdi de tecavüz teaddiden ma-
sun bir elverişli yer bulmak ve
makine tedarik etmek, bir sürü
mütehassıs işçi bulup bu işi ter-
tibe koymak ve hemen faaliye-
te geçmek icabediyordu. Henüz
elimizde avucumuzda olmıyan
bu para ile bu işin kolay kolay
başarılabilceğine hiç aklım er-
medi idi. Derken İstanbul mebus
larından Kozmîdi efendi de çı-
ka geldi. Kendisinin de bu niyet
ten haberi varmış. Yeniden mes'e
le müzakere edildi. Kozmîdi e-
fendinin fikri makul ve binae-
naleyh makbul görüldü. Gaze-
te, Galata ve yahud Beyoğlu
seminde bir Hristiyan matbaa-
sında ücretle bastırmağa karar
verildi.

Bu suretle matbaaya teca-
vüz eden olamazdı. Gazete için
ayrıca bir amele cemaatine de
ihtiyacımız olmıyacaktı. Bahsi-
miz böyle bir karara dayanınca
Kozmîdi ile ben —uzakta otur-
duğumuzdan dolayı— biraz er-
kence izin alıp yola çıkmak ist-
tedik. Kozmîdi efendi benden
çok uzak yerde oturuyordu Ha-
liçte Rum patrikhanesi binası-
nın yanbaşındaki büyük Rum
mektebi civarında gayet metin
ve büyük mükemmel bir evi var-
dı. Ben o evi pek iyi bilirdim.

Hoca efendiler tabii bizi ma-
zur ve haklı gördüler, (lâkin
hep birden böyle cumbur cema-
at çıkmıyalım, göze batarız;
hele siz buyurun da biz de biraz
sonra teker teker çıkar gide-
riz;) dediler. Ali Kemal mer-
hum da bizikle beraber çıkmak
istedi.

(Ben de sizinle birlikte çıka-
yım, sonra kapıda sizden ayrılı-
rım. Biraz klübe gideyim muh-
telif gazeteleri şöyle bir gözden
geçireyim!...) demişti. Kendisi
esasen gazeteci ve (Serkl dor-
yan) âzasından olduğu için mut-
laka her gün klüb uğrarmış.

Ali Kemal'in bu sözü üzerine
hoca efendiler telâş ettiler:

(Otur!... Bu sırada sokağa
çıkılmaz. Biz bu sabah bir çok
şeyler işittik ve gördük. İhti-
yatsızlık tehlikelidir. Biz bile
Tophane taraflarında oturan
bazı hemşehrilerimize misafir
olacağız. İstanbula gitmiyece-
ğiz; çünkü İstanbula Anadolu-

dan gelen bir takım insanlar
etrafımızda dolaşıyorlar ve hü-
viyetlerimizi hakkile tayin et-
mek istiyorlar. Bu sırada ihti-
yat davranmak makul olur. Bu
gün de gazeteleri görmeyi-
ver!...)

Dediler.

Bu sözler Kozmîdi efendi ile
beni de biraz düşündürdü. Bir-
birimizin suratına mânadar bir
nazarla baktık. (Ne dersin?!...)

Ali Kemal bu mülâhazalara
hiç ehemmiyet vermedi.

(Adam sende!...) deyip
yürüdü. Üçümüzde bera-
ber merdivenlerden indik ve
ertesi gün yine birleşmek üzere
birbirimize veda edip ayrıldık.
O Galatasarayına doğru yürü-
dü, biz Tünele doğru ilerledik,
fakat doğru yoldan tunele gide-
ceğimize Kuledibi tarafından
ve birbirimize yabancı gibi di-
kine inen yokustan Osmanlı
Bankasına çıktık, Köprüyü ge-
çerek Sultanahmedden doğru
Beyazıt meydanına kadar gel-
dik. Ben Kozmîdi efendiden ora-
ca ayrıldım, yayan olarak ve
yavaş yavaş etrafı seyrederek
apartmanın önüne geldim.

Söyle bir gelene geçene baktım;
eski payitahtın en geniş cadde-
lerinden biri olan Beyazıt - Lâ-
leli - Aksaray yolunun iki tara-
fındaki sefil evler, çürümüş, kı-
rık dökük ve kâğıd helvasın-
dan gevrek ahşab binalar ara-
sında Valide hanı uslubunda ya-
pılmış —Kurûni vustâdan kal-
ma, galiz, çirkin— eski zindan-
lar kadar çirkin fakat batıl itil-
lar kadar da kuvvetli ve me-
tanetli hanlar— ve bu iğrenç
(kadro) nun içinde köpürmüş
bir sel gibi akıp giden kar-
makarışık bir halk!... Azim bir
yaygara ile harikzedegân apart-
manın önünden geçiyorlar ve
(Kahrolsun hainler!... Kahrol-
sun mel'unlar!...) diye de bağırı-
yorlardı. Halkın en süflü ve ip-
siz takımından bir çok kişiler
de bu hengâmeye katılmışlar te
zahüratta bulunuyorlardı. Pek
çoğu sarhoştı. Bu alayı pek ya-
kından seyrederken kulaklarım
çınladı. İçimden bir ses: (Be-
ğendin mi?!...) dedi.

(Devamı var)

21 KASIM 1948

ALİ KEMAL?

NASIL KAÇIRILDI

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâtrâtın 3 ncü Kısmı: 11

Kendime geldim ve kendimden öğrendim. Bu vukuat sahne sinde ben de bulunduğum için kendimden öğrendim!...

Akşam olmuştu. Dairemize çıktım, biraz dinlenmek için sedire uzandım. Refikam bana bir mektub uzattı. (Okudum!... dedi. Saidden gelmiş, keyfi iyi imiş fakat mekteb altı aylık ücret istiyormuş. On beş gün zarfında gönderilmezse çocuğu mektebden çıkaracaklar-mış!...) dedi. Çok üzüldüm. Memleketi İngilizlere satmış olduğuma dair aleyhinde propaganda yaptırınları —acı bir te-bessümle— hatırladım.

Said bizim büyük oğlumuzdur. O vakit henüz on yedi yaşını ikmal etmemişti. Pek istidad göstermiş olduğu için, ona istediğim gibi bir terbiye vermek için (1920) senesi Eylülün yirmisinde İngiltereye götürüp Cambridge üniversitesine merbut (Pears' School) unvanlı ibtidai mektebine kaydettirmiştim. O vakit on dört yaşında idi ve İngilizceyi çok iyi konuşuyordu. Pek bahalı olan bu meşhur mektebin ücretini de kendi emeğimle kazandığım helâl paradan veriyordum. Sırası gelmişken şunu da arzedeğim ki ömrümde ne bir padişahın ih-san aldım, ne rütbe ve nişan ka-bul ettim. Saidden bahsetmiye-ceğim. Bu makalelerin mevzuu o değildir. Fakat bu çocuk İngilterede İngilizce lisanından ve kitabeten birinci çıktı ve felsefeye istidadı yüzünden o mektebin mecmuasında (Küçük mektebde dâhi bir çocuk keşfettik) diye ismini ilân ettilerdi. O nüshalar bende mahfuzdur.

Cambridge üniversite erkânından üç beş dostum vardı. Bunların bana en yakın dost olanı büyük müsteşrik Profesör E. G. Brovne idi. Saidi onun inayetine havale etmiştim. Şimdi bu çocuğa hiç olmazsa evvelâ bir kaç lira ceb harçlığı göndermek çarelerini düşünüyorduk.

Ve biraz dinlenmek istedim. Bizleri İstanbulda cereyan eden vukuatın sahnesinden yok etmek isteyenler, bir takım teza-hürat için tertibatta bulunmuşlar, talebeyi aleyhimize ayaklandırmışlar. Halkın en süflü takımından bazı kişiler de o hengâ-meye katılmışlar akşam üstü bizim apartmanın önünden (Kahrolsun hainler!... Kahrolsun

mel'unlar!...) âvâzesile alay alay geçiyorlardı. Büyük oğlum Said İngilterenin Cambridge şehrinde idi. Kendi helâl paramla ibtidai tahsiline çok muvafakiyetle devam etmekte bulunuyordu; hattâ İngilizceden birinci çıkan Saidden o akşam gelen mektubu okuyordum. Dışarıdan gelen yaygarayı işidince kalktım pencereden o dalgayı bir müddet seyrettim. Sonra mektubun bize açtığı işi, çocuğun validesile müzakereye koyulduk. Büyük oğlum Said, o vakit on yedi yaşını bitirmek üzere idi. Felsefeye ve şüre fevkalâde istidad göstermiş, ve bir talebe cemiyetinde —hiç hazırlanmamış bulunduğu halde— hocasının teklifi üzerine felsefi bir bahis üzerine bir konferans vermiş ve o müsabakada birinci çıkmış ve ismi mektebin gazetesinde (Dâhi bir çocuk) unvanla zikr ve tahsin edilmişti. Bana da o gazeteden bir nüsha gönderilmiştir ki mahfuzdur. Bu çocuğun mekteb ücretini ve sair mesarifini ben altı ayda bir gönderirdim. Yalnız Altı aylık mekteb ücreti (165) İngiliz lirası idi.

Şimdi bu zavallı çocuk hem mekteb ücretini, hem de biraz ceb harçlığı istiyordu. Halbuki ben ve arkadaşlarım her şeyden mahrum kalmıştık. Darilfünundan istifa etmiştik, hükümetten çoktan çıkmıştık. Âyan ilga edilmişti. Amerikan Kız Kollejinde hoca iken Mesrutiyet ilân edildiği için o vazifeden de istifaya mecbur olmuştum. Resmen elli altın mâzûliyet maaşına istihkak kesbetmiştim. Elli parça olsam elli param alamazdım. Yazı yazmakla da beş on kuruş edinmek mümkün değildi. Karı koca bir müddet karşı karşıya düşüldük. Zaten bir aydan beri geçinebilmek için borç ediyorduk! Kadının dedi ki: Çocuğun mekteb parasını bir yerden tedarik ederiz. Borç alır beş on gün sonra göndeririz. Benim yanımda beş on lira var; ona dokunmayın.

(Evvelâ, o —beş on liralık— gümüş şilinleri çocuğa posta ile gönder. Beş on gün ceb harçlığı edinsin, bu hafta içinde —gelecek altı ay için istenilen parayı buluruz inşaallah!) dedi. (Devamı var)

ALİ KEMAL

NASIL KAÇIRILDI

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâtrata 3 nci Kısım: 12

Biraz ferahladım. Hatırma geldi ki ikinci kızım Selma —ki çoktan beri Amerikada yerleşmiştir!— Arnavudköyündeki Kız Kolejinde şahadetnamesini alır almaz o mektebe umumî kâtib olmuş, orada yaşıyor ve iyi bir maaş alıyordu, ondan ödünç almak ihtimalini düşünmüştüm. Refikam o gümüş paraları bir köşeden buldu çıkarıdı. Saydık, on ve küsur İngiliz kâğıdı kadar bir yekûna baliğ oldu. Bunlar Avrupaya gidip geldiğim sıralarda cebimde kalmış ufaklıklardandı. Memleketimde geçmediği için zoraki bir tasarrufun bereketli mahsulü idi. Bilmem neden bu paraları avcumda almca —bayramda dermedolaba giden bir çocuk gibi— sevindim. Refikamdan da (İhtiyat akçesi olarak) iki Osmanlı altını aldım. O gece erken yatıp ertesi günü erken kalkmak niyeti ile istirahat çekildim, fakat hiç rahat uyuyamadım. Halbuki bir gün evvel Ali Kemalın başına gelen musibetten hiç haberim yoktu ve olamazdı; yalnız Aksarayda gelirken gördüğüm şeyler ve haller hiç hoşuma gitmemiş ve zihnim —istikbal endişesiyle— fazlaca meşgul ettiği için uyku mu kaçırılmıştı.

Ertesi günü erken kalktım. Bir fakir kadıncağz gelmiş, mutlaka beni beş on dakika görmek istiyormuş.

— Canım!... Sırası mı?!...

Diye mırıldandım. Refikam, müteessir olarak:

(Aman!... Ters davranma günahtır. Fakir bir kadıncağz, kederli!...) dedi.

— Peki, getir bakalım!

Kitab odasına, orta yaşlı, siyah çarşafı, kılığı kayafeti, peşan bir kadıncağz geldi. Şöyle bir iki cümle ile konuştuk:

— Buyurun! Bir hacetiniz mi var?...

— Kocam üç gün evvel vefat etti ve Eytübsultana defnedildi!

Deyince, başka bir söyleyeceği var mı? Yok mu?.. Dinlemeden sözünü kestim; bu faciânın bana ciheti taallükünü birdenbire anlıyamadığım için şaşırardım; zaten de sinirli idim:

— Çok teessür ederim, lâkin ben bu felâkete ne yapabilirim?

Diyebildim; pek züğürt bulduğum böyle bir zamanda benden nakden bir lane isterse, diye fena halde sıkıldım. Bana bir vasiyeti var efendim: Kendisi Galata gümrüğünde ufak bir memurdu. Siz orada eczayı tıbbiye müfettişi iken maiyetinizde bulunmuş. Sizi şahsan tanırdı ve çok hürmet ederdi. Şiirlerinizden bir çoğunu ezber bilir ve ekseriya okurdu. Vefatından beş on gün evvel pek düşkünlüğü vardı. Benim son günlerimdir. Ben artık iflâh olamaz; ben ölürsem git rica et; benim mezar taşını o yazsın!.. dedi idi. Onun için geldim, beyfendi, dedi ve gözleri yaşardı. Çok müteessir oldum. Adamcağzı pek iyi hatırlıyamadım.

— Allah rahmet eylesin! Adı neydi?

— Hafız Derviş!

— Sizin isminiz?

— Neriyime.

— Peki efendim, siz refikamla yanımızdaki odada biraz dinlenin, ben birşey yazmağa çalışayım, dedim. Yalnız kalınca şu iki küçük kıtayı yazıp kadınca-

ğıza ibtida okudum, sonra da verdim. Kendi de okumak yazmak bilirmiş. Memnun oldu. Bana çok dua etti. Tekrar gözleri yaşardı, gitti, zavallı!

Hayli zaman sonra, yâni İstanbulu mecburen terkettikten sekiz sene sonra Kıbrısta misafir bulunduğum zaman, ilk defa olarak şiirlerimi - Türk talebesinin ricası üzerine (1934) senesi martının birinci günü bastırmıştım. (Serab-ı Ömrüm) ün vanile neşrolunan o kitabın (68 inci) sahifesinde o mezar taşı kitabesi mündericidir. Bura ya naklediyorum:

Ey yolcu! Şu ıssız mezar önünde

Bir lâhza dur, düşün istikballeli Zihnini ürkditen esrar önünde Dinle bir fânînin hasbhalini: İbret al!.. Gördüğün şu levh-i mermer

Hafız Derviş Beyin kitabesidir. Zevcesi (Neriyime) için bu makber

Haceli saadet harabesidir.

Tesrinasani 1922

Aksarayda Harikzedegân apartmanı

Saat sekiz buçuğa gelmişti. Hemen fırladım, Köprüyl geçince Galatada Tophaneye giden tramvay yolunun solunda meşhur lokantacı Ali Efendinin dükkânı var. O vakitler henüz kapitülasyonlar kalkmamış olduğundan dolayı o lokantanın yarıbaşında İngilizlerin de bir postahane şubesi vardı. Memurlarını biraz tanurdım. Oraya uğradım.

Cebimde ağır basan şilinleri çöğüm Saide göndermek istediğimi memura söyledim. (Böyle gümüş ufaklıkları ve alelümum gümüş paraları İngiltere yarı fiatlarıyla kabul eder. Yarı yarıya zarar edersiniz. Ben buna çare bulamam, fakat belki müdür hatırlınız için bir kolaylık yolu bulur; lâkin kendisi burada değildir, yarım saat sonra gelirsiniz bulursunuz.) dedi.

Teşekkür ettim, derhal tünel yolunu tuttum, Ali Kemal Beyin apartmanına vaktinde yetişmek istiyordum; O gün gazete işi için mutlaka bir karar verilecekti.

O vakit tünel binasının medhali tamamen bugünkü sekinde değildi. Binanın sol tarafındaki sokağa açılmış bir kapı da vardı. Ben orta kapıdan girerken o kapının önünden geçen kalpaklı iki şahıs gördüm onlar da beni gördü ve acele birbirile bir iki kelime teati ettiler. Bir gün evvel hocafendilerin Ali Kemal ihtiyat tavsiye ederken (ortada dolayan bazı şahıslardan çekinmesini tenbih ettikleri) hatırlama geldi. Düşündüm tereddüd edecek zaman değildi. Hemen bir karar verip mübince hareket etmek gerekti! Tünele atlamak daha kolay geldi. Hemen atladım. O esnada iki İstanbullu hristiyan (zannedirim Ermeni vatandaşlarımızdan ve tüccardan iki kişi idiler) o kalabalıkta omuz omuz giderken, bana yavaş sesle: (Beyfendi, kapıdaki adamlar, Rıza Tevfik bu değil mi?.. diye birbirinden soruyorlardı. Dikkat edin!) dediler.

23 KASIM 1948

ALİ KEMAL?

NASIL KAÇIRILDI?

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâtrâtın 3 ncü Kısmı: 13

(Bizimle beraber tünele binmişler mi lütfen bakınız!) dedim. (Hayır onlar binmedi.) dediler. Tünel yukarı çıkıp durunca çıkmadım. Biraz bekledim. Her yerde ufak tefek bazı memurlardan, garsonlardan ahababım vardı. Ahali tünele gelmeğe başladı. Tünel hizmetinde bulunanlardan birine rica ettim. (Dışarıya bir bakınız, kalıplı bazı kimseler var mı?) dedim. Şöyle bir dakika kadar tünel medhalinde durup sağa sola baktı ve başile işaret ederek, yok! demek istedi.

Hava o gün çipil ve serindi; yağmur da çiseliyordu. Ben, o emniyetsiz günlerde - ihtiyata riayet ederek - cebimde daima yumuşak bir kasket taşıdım ve yumuşak kalıpsız fes giyordim. Tünelin karşısındaki pasaja girince hemen sol tarafta ikinci dükkânda bir İngiliz kitabacı vardı. Zayıf, kumral, nazik bir gençti. Sağ kolu yapma idi. Sol kolile yazardı. Ben onun maruf müşterisi idim. Tünelden fırladım. Paltomun yakasını kaldırdım. Pasaja geçtim o İngiliz kitabıcısının dükkânına girdim. Kasketimi başıma geçirip fesimi cebime soktum. Kitabıcıdan bir iki kitab ismi sordum, çıktım. Telâşsız adımlarla yürümeye başladım. Biraz sonra sağasapıp büyük caddeye geldim. Yolda şübheli bir kimseye rastlamadan Bonmarşenin önünden seçip Zeki Yaşar apartmanının kapısına sığındım.

O apartmanın medhalinde merdiven sağ tarafta idi, solunda iki metre murabbana yakın boş bir yer vardı. Orasını bir terlikçi işgal etmiş, hazır terlik ve çocuklara mahsus ayakkabı filân satardı. Hristiyandı ve İstanbullu idi. Zaten güler yüzlü ve bize karşı munis bir adamdı. Bizi görünce ahabab gibi selâmlar ve dostların yukarıda olup olmadıklarını haber verirdi.

Bu sefer, beni kapıda görünce zavallı adamcağız, nereye saklanacağını şaşırıldı. Sirtını bana dönüp merdivenin sol tarafındaki boşlukta raflara dizmiş olduğu terlikler arasında mühim birşey arıyormuş gibi

telâşla ayakkabılarını karıştırmağa başladı.

Anladım. Bu adamcağız bir şeyden korkuyordu ve o endişenin mutlaka benimle de alakası vardı; fakat ne olabileceğini kestiremedim. Bu telâşın ve korkunun bir uğursuzluğa delâlet ettiğini pek iyi anladığım halde aklıma hiç bir musibet ihtimali gelmedi idi.

Suluk soluğa merdivenleri tırmanıp en üst kata çıktım. Ali Kemalın dairesinde kapının ziline çaldım. Kapıyı açan olmadı. yumruklamağa başladım. Tanıdığım hizmetçi kız, neden sonra kapıyı açtı ve aramızda şu kısa muhavere cereyan etti;

— Beyefendi burada mı?

— Dün akşam gelmedi!

— Niçin gelmediğini biliyor musunuz?

— Hayır efendim.

— Ya dostlardan kimse?

— Yalnız hoca efendiler var efendim.

Bu cevap üzerine iki adım ötede salon kapısına yanaştım ve hafifçe vurarak cevap beklemeyen kapıyı açtım, baktım Hoca efendiler, koltuk sandalyeler üzerinde yorgun sessiz sadasız oturuyorlardı.

Hoca efendileri o halde görünce:

— Oh efendim!... Sabah keyfi öyle mi?... Maşaallah!... dedim.

Hoca Sabri efendi derhal:

— Senin birşeyden haberin yok, anlaşılın!... diye yüzüme hayretle baktı ve aramızda şu kısa muhavere geçti:

— Hayrola!...

— Böyle zamanda hayır olur mu?!... Ali Kemal dün gece eve dönmedi. Telâş ettik. Besleme kızla kapıcıya gizlice haber gönderdik. Bazı malûmat aldık. Meğer dünkü endişemiz çok haklı imiş. Dün bütün Beyoğlu heyecan içinde çalkanmış. Öğrendiğimize göre Ali Kemal filhaki ka Serkloryan'a gitmiş, gazetelerle meşgul olmuş. Sonra klüpten çıkmış, Beyoğlu caddesinde Tokatlıyan karşısındaki berberine traş olmağa girmiş.

(Devamı var)

24 KASIM 1948

ALİ KEMAL?

NASIL KAÇIRILDI

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâtıratın 3 ncü Kısmı: 14

Traş cımağa başlar başlamaz berber dükkânının kapısı önüne büyücek bir otomobil gelip durmuş. İçinden dört adam çıkmış!... Ali Kemal, bir fenalık yapacaklarını sezmiş birdenbire fırlamış fakat dördü birden kollarından yakalayıp boğuşa boğuşa otomobile zorla sokmuşlar hattâ otomobilin içine diz üstü düşürmüşler. Ahali oraya yığılmış, lâkin otomobil sür'atle harekete gelince kalabalığı ikiye ayırıp alabildiğine kaçmış gitmiş. Rivayet olduğuna göre Taksime doğru gitmiş!... İşte bizim bu facia üzerine alabildiğimiz malûmat, bundan ibarettir. Biz onun için dün akşam buradan çıkmadık. Geceyi böylece sandalye üzerinde geçirdik!...) dedi.

Zeynelâbidin hoca efendi, ciddi bir teessürle:

— Yazık oldu çocuğa. Bu adamlar mutlaka onun başını yiyecekler, dedi.

Hepimiz yeis ile mebhut olarak iki üç dakika öyle sakin durduk. Düşündük. Ben o kısa çık zaman zarfında Ali Kemal'in Mektebi Mülkiye avlusunda bizimle beraber yesir almaca oynadığını düşündüm, bütün etvar ve ahvali ve ateşin enerjisi, kuvvetli ve yorulmaz bünyesi hep gözümün önüne geldi. Kimi oyunda kovalasa beşinci adımda mutlaka yakasından tutar ve zabtederdi; tâbiri mahsusunca enselerdi. Koştığı zaman da kollarını açarak uçar gibi hareket ettiği için, sport ve oyun bahsinde Kartal Rıza diye meşhur olmuştu. Edebiyatta ve gazetecilikte de meşhur vatanperver sairimiz Namık Kemal beyi pek takdir ettiği için Ali Kemal diye tahallus etmişti, yâni mahlas takınmıştı. Halbuki asıl ismi ve mahlası —benim gibi— (Ali Rıza) idi. Adaştık. Mektebi Tıbbiyyeye nakledinceye kadar bana Mektebi Mülkiyede (409) Ali Rıza derlerdi. Mektebi Tıbbiyyede dühul imtihanını muvafakiyetle verip kabul edildiğim zaman, dahiliye zabiti ismimi ve künyemi kaydetmek için: (Adın ne?...) dedi (Ali Rıza) diye cevap verdim. (Babanın adı?) (Mehmed Tevfik) dedim.

Şimdi senin adın (Rıza Tevfik) dir!... dedi. Olmaz efendim!... Rıza Tevfik de mahlastır. İsim değildir.) dedim. Pek âlâ olur!. deyincede, olur amma yanlış olur!... dedimdi.

— Sus bre!... Zabite karşılık verilmez!... diye beni azarlamıştı. O gündenberi adımı ve mahlasımı düzeltmek mümkün olmadı.

İşte zavallı arkadaşımı düşünürken zihnim düşüncenin mantık çığırından çıkarak, —daha doğrusu aklım zıvanasından çıkarak— böyle zevzek şeylere sürüklendi gitti. Hemen kendimi topladım:

(Vakayı refikası hanımefendi biliyor mu acaba?...) diye sordum.

(Kendisinin ne olduğunu şimdiye kadar bilen yoktur elbette, lâkin refikası vakadan haberdar olmuş olmalı ki, acele giyinip dışarı çıktığını öğrendik.

(O halde burada ne duruyorsunuz?...

(Ne yapalım, bir şeye karar veremedik, çünkü kat'i olarak hiç bir şey bilmiyoruz. Yalnız Ali Kemal zorla kapı kaçırdıkları muhakkak!...

Bu vaziyet karşısında —vakit zayi' etmeden— en evvel yapılacak şey, şurada, on adım ötede İngiliz sefaretî var. İyi biliyoruz ki kukla hükümetimizin elinde hiç bir salâhiyet kalmadı. Bütün İstanbulun asayişini temin etmek vazifesini kendi uhdelerine alan işgal kuvvetleri payitahtı dört mintakaya ayırdılar. Beyoğlu İngiliz min takasına dağıldır. Hemen sefaretî gidip Ali Kemal'in nerede olduğunu ve ne olduğunu sorup öğrenelim; diyerek biraz harekete getirmek istemiştım. Bu mübahaseelerde hemen akşam olmuş gibiydi. Hava da inadına kararlı ve adamakıllı yağmur başlamıştı. Dışarı çıkmak üzere kalktık. Hepimizin rengi kireç gibiydi. Böyle güpegündüz, payitahtın en kalabalık bir yerinde İngiliz sefarethanesine beş dakika uzak bir yerde zorla adam kaldırmak her gün her saat kolaylıkla yapılabilecek cürretlerden değildi.

(Devamı var)

ALİ KEMAL?

NASIL KAÇIRILDI

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâtrâtın 3 ncü Kısmı: 15

emin idim ki, İstanbulu velleve veren bu vak'anın failleri, o vak'anın sahnesinden derhal çekilip uzaklaşmışlardı. Binaenaleyh, iş olup bittikten sonra sokaklarda —hususla Beyoğlunun en kalabalık yerinde— doluşmakta bir tehlikeye maruz olmak, mümkün değil gibi idi. Öyle iken İngiliz sefarethanesine nasıl ve nereden gideceğimizi biraz düşündük ve hep birlikte gitmeğe karar verdik. Galatasaray Sultanîsinin kapısına karşı gelen sokaktan telâssüz ve fütursuzca yürüyüp doğru İngiliz sefarethaninin daima açık duran kapısından içeri girivermek bize en doğru ve en emniyetli yol göründü. Sefaretin kapısında da daima bir kapıcı ile bir kavas ve daha bir iki kişi bulunuyordu. Kararımıza göre hareket ettik: Zeki paşa apartmanından birer birer çıktık, hemen sola doğru yürüdük, caddenin dönüm noktasında yine solda — o vakitler— bir büyük eczahane vardı; orada birleştik hemen sola saparak beş on adım sonra sefaret kapısına geldik. Orası mahşer olmuştu. Bir çok Hıristiyan ve Müslüman halk sefarete iltica ediyor ve kavas mâni olmuyordu.

Biz de içeri dahverdik ve ileri yürüdük. Sefiri görüp sikkâyet edecektik.

İngiliz sefarethanesinde

Sefarethanenin bahçesi de hınca hünç dolu idi. Binanın sağ tarafında olan kapısına yanaşabilmek için çok zahmet çektik. Bir ara bahçenin sefaret binasına yakın bir yerinde ve o kar makarışık kalabalık içinde İstanbul mebusu Kozmîdi efendi gözüme ilişti. O da bizi görünce halk arasından sıyrılarak bize mülâki oldu. Uzun uzadıya konuşmağa vakit olmadığundan, olsa da bir faide veremeyeceğinden, kısaca:

«Ben bu fena haberi ancak bu sabah işittim. Biliyorsunuz ki tâ Haliçte Fenerde oturuyorum. Dünkü kararımız veçhile bugün Zeki paşa apartmanına gelip sizinle buluşacaktım. Kar makarışık bir haldeyiz. Zavalı Ali Kemale yüreğim yandı; eminim ki şimdiye kadar onu sağ bırakmamışlardır. Zavalı genç Hazreti İsa gibi kendini kurban etti amma bizi kurtardı!... Çünkü artık hiç birimiz burada barınamayız. Selâmetle çıkarsak ne mutlu!» dedi.

İngiliz sefirini görüp Ali Kemal'in hayat ve mematından haber sormağa gelmiş olduğumuza söyledim. «Ben de onu sormağa geldim; fakat fevkalâde komiser burada yokmuş. Yalnız

sefaret baş tercemanı Mister Rıyan burada imiş ona vekâlet ediyormuş» dedi.

Ben İngilterenin ikinci tercemanı olan bu zatı Meşrutiyetin ilânından sonra bizzât İngilterede tanımıştım. (1909) senesinde İngiltere Parlamentosunun bazı âzâsından teşekkül etmiş (parlamentolar arası komisyonu) tarafından on on beş Türkiye mebusu İngiltereye dâvet olunmuştu. Bunların arasında sarıklı, sarıksız, Türk, Arab ve Hıristiyanlardan da Rum, Sırb ve Bulgar mebuslardan bir iki kişi bizimle beraber bu dâvete icabet etmişti. On sekiz mebus içik. İttihad ve Terakki Cemiyeti henüz mahiyetini meydana koyamamış olduğundan, Müslüman Hıristiyan, Arab ve Sırb hep ittihad komitesine mensub idik. Reisimiz de Edirne mebusu merhum Talât bey idi. Çerkes Canbulat, kendi hesabına cemaatimize katılmıştı. Benim Meşrutiyetten bir kaç sene evvel lâynkile tanımış olduğum bir iki meşhur İngiliz âlimi vardı. Onlar içinde bütün dünyaca maruf olan (müstesrik = orientaliste) (Profesör Edward G. Browne) adeta dostumdu. Onun tavsiyesile (Hurufi mezhebi hakkında) Fransızca ilk kitabımı yazmıştım ve makbul olduğu için bir İngiliz cemiyeti ilmiyesi tarafından —Türk edebiyatı muhibbi ve müverrihi müteveffa Mister (Gibb) in vakfiyesi hesabına— (1919) senesinde Hollandada (La Haye) şehrinde tabolunmuştu. Prof. Browne) Cambridge, üniversitesine mensub (Pembroke College) in Farsî, Arabî ve Türkî müderrisi idi. Bu College'i ilk ziyaret ettiğim zaman profesör Browne, bana iki şakirdini takdim etmişti ki bu genç adamların ileride Arabları Türkiyeden ayırmak için ne büyük bir muvaffakiyetle ne mühim bir rol oynayacaklarını, kimse o vakitler kestiremezdi, hattâ hatırına getiremezdi.

Bunların biri Mister Filbeydir ki, ilk Harbi Umumi başlamazdan evvel Hicazda Mekkenin iskelesi olan Cidde şehrine gitmiş ve Müslüman olmayan kimselere Cidde şehrinde içeri girmek katiyen yasak ve hattâ tehlikeli olduğu için karadan yâni çöl tariki ile pek eziyetli ve uzun bir seyahati göze aldırarak (Bugün Hicaz ile beraber Alhasa ve Necid'in padişahı olan) Melik İbnus Sa'ûd'u görmeğe ve onu Osmanlı devletinin ve bilhassa Sultan Hamidin sadık dostu ve bütün Necid menleketinin hâkimi olan (İbnur Reşid) in aleyhine harb açmağa teşvik etmişti.

(Devamı var)

ALİ KEMAL?

NASIL KAÇIRILDI

Yazar: Filozof Rıza Tevfik

Hâtıratın 3 ncü Kısmı: 16

Bu uğurda Hicaz kalesinin o engin ve tehlike sahrasını ve Towayk sıra dağlarını deve sırtında geçmiş ve (o sıralarda büyük bir mevkii ve siyaset âleminde bir ehemmiyeti hâza olmayan) bugünkü Melik İbnus Saûd'u Kowayt şeyhinin misafiri olarak orada bulmuş ve ona İngilterenin maddî manevî muavenetini ve o sayede Necid memleketinin istiklâlini temin etmişti. Muharebe esnasında Osmanlı dostu İbnur Reşid mağlûb ve maktul olmuş ve Necid memleketinin merkezi olan Hâil gehri ile bütün memleket ve daha sonra Hicaz ve bütün Arabistanın pek büyük bir kısmı Melik İbnus Saûd'un eline girmişti. Mister Filby büyük Arab padişahının yanından ayrılmak istememiş ve kendi memleketi kadar bildiği ve sevdiği Arabistana yabancı kalmamak için bundan çok evvel resmen Müslüman olarak (Abdullah Filbi) Mekke'de pek mütedeyyin ve âlim bir Arabı sıfatı ve kıyafetle pek muhterem bir ömür sürmektedir. Bu fevkalâde adam, —velinimetim Melik Abdullahın (Şarkul Ordun) Emiri buldukları zamanda— zannederseniz (1923) den (1925) senesine kadar iki sene İngiltere mümessili olarak hizmette bulundu. Ben de o zamanlar hükümet âzasından idim, aynı zamanda da sıhhiye ve âsârîatika müdüriyetlerle hizmette bulunuyordum. Kendisi gayet ciddi ve çok hamiyetli ve hakikaten centilmen bir adamdır. Oğlu İngilterenin İstanbul konsolosluğunda bir hizmettedir. (Colonel Lawrance) ile hiç görüşmedim. Mister Ryan ile ülfetim de Mesrutiyet devrin den biridir.

Aslen İrlandalı olan bu zat İstanbul'da çok müddet tercemanlık hizmetinde bulundu idi. Gayet doğru Türkçe söyler fakat İngiliz telâffuzu ile söylerdi. Nâzik ve heyecanlı bir zat idi. Biz hep beraber hoca efendilerle onu görmeğe gitmiştik. O vakit sefarethanenin baştercemanı idi sanırım.

Güç belâ ile sefarethanenin ikinci katına çıkabildik. Merdivenin başında —kıyafeti temiz, siyah çarşafı ve peçeli— bir hanım rastgeldik. Bu hanım beni görünce yaklaştı ve (Beyefendi, ben Ali Kemal beyin refikasıyım!...) dedi; kocasının başına gelen musibeti öğrenebildiği

kadar anlattı.

O vakitler bu talihsiz hanımefendiyi tanıyamamıştım. Kaç göç vardı. Şimdi yine peçeli gördüğüm halde pek fena yüreğim sızladı. Tüylerim ürperdi. Ne söyleyeceğimi şaşırđım. Yalnız şu sözleri —kendim de inanmıyarak— söyleyebildim: vukuundan evvel bilemeyiz. Ke rametimiz yoktur. Yalnız şu kadar arzedeğim ki İrlandada ihtilâlciler —bu son zamanlarda pek yüksek İngiliz ricalinden bir kaçını kasden öldürdülerdi. İngiltere hükümetleri bu cinayetlerin vukuuna mâni olamadı. Ali Kemal beyin kaçırılmış olması da tıpkı onlara benzer bir hâdisedir. Siz, Ali Kemal beyin nerede bulunduğunu biliyorsanız söyleyiniz de oraya iki tabur asker gönderip kurtaralım.

Diye kısmen haklı, fakat bir cihetle bize pek mantıklı görünmeyen bir cevap verdi. O vakit ben Şeyhülislâm Mustafa Sabri efendi ile bir ağızdan:

— Biz bunu bilsek sizden sorarmı idik efendim?! Derhal habe rverirdik, dedik; Mustafa Sabri efendi söze devam edip dedi ki:

— Hiç şübhe yok ki Ali Kemal Anadolu'dan gönderilen fedailerden kaçırılmışlardır. Bu keyfiyeti onlardan sorup tahkik edebilirsiniz efendim.

— Hanımefendi!... Hemen meyas olmayınız. İnşaaallah bir tehlike vâki olmamıştır. Zaten biz de beyefendiyi sormak ve doğru bir haber almak için geldik. Hattâ bu memleketin asayişini ve emniyetini muhafaza etmek vazifesini deruhte eden İngilizlere protesto etmek için geldik. Mister Ryan'ı göreceğiz. Siz lütfen azıcık sabrediniz ve bizi bir köşede bekleyiniz rica ederim, dedim, fakat pek sıklıdım.

Mister Ryan'ın odasında

Baş tercemane kapıcısı ile haber gönderdik ve kendimizi anlattık. Bizi derhal kabul etti. Ziyaretimizin sebebini biz kendisine anlatmadan, kendisi söze başlayarak ve Türkçe söyleyerek:

— Dün akşam çok teessüf ettiğimiz bir vak'a olmuş. Galiba siz onun için geldiniz!... dedi ve derhal sözüne devam ederek:

— Bu vak'anın tafsilâtını henüz biz de bilmiyoruz. Tahkik ile meşgulüz!... diye sözü kesti. Canım sıkıldı. (Devamı var)

ALİ KEMAL?

NASIL KACIRILDI

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâtrâtın 3 ncü Kısmı: 18

Ben Hoca efendilerle beraber Mister Ryan'ın odasından çıktıktan sonra Ali Kemal Beyin refikası hanımefendiye aşağıda koridorda kalabalık arasında rastgeldim; fena halde meyus olduğum halde kendisine baş tercümanla konuştuklarımızı kısaca naklettim, ve meyus olmayarak sabretmesini tekrar muh lisane bir lisanla tavsiye edip ayrıldım. Telâfisi mümkün olmayan felâketlere karşı insanların bir felâketzedeye tesliyet ve recek hiçbir söz bulamamış olduklarını düşündüm. Ölümüne karşı ne söylenebilir ki ölenin akrabasına ve dostlarına cidden tesliyet verebilirsin?!. Bu hususta ruhumuza sükûnet, vicdanımıza rahat verecek ancak savılmaz bir (iman) dır o da başkasının tavsiyesiyle olmaz. Kocasını bu kadar feci bir surette ve genç yaşında kaybetmiş olan bir kibar ve hassas hanuma riyakârane boş lâkırdılar söyleyip çekildiğinden dolayı nefsimde levmettim, insanlığımın utanımdım. Fakat ne yapabildim?! Hemen hoca efendilere koştum. Ben azıcık dışarı çıkacağımı ve şöyle yanbaşımızda kâin bir lokantada biraz yemek yiyeceğimi söyledim. Onlara da teklif ettim.

(Bizim yemek yiyecek istahamız kalmadı. Sen de gitmeyiver. Biz sefarette kalmayı tercih ediyoruz.) dediler.

(Ben yalnız yemek için çıkmıyorum, Amerikan konsoloshanesi Tepebaşı gazinosunun karşısındadır. Oraya gidip konsoloshanaya gidilebilir için bir (viza) alacağım. Bizi Egypt vapuru Mısra kadar götürüp bırakacak. Orada - ahvalin düzelmesi için - uzun müddet intizarda kalacak olursam, Amerikaya gideceğim. Takriben on senedenberi büyük kızım Suvad, Nevyork şehrinde kocası İbrahim rahim Safa ile beraber ikamet etmektedirler. Oraya gitmek ta savvurundayım. Zannedersen, burada artık rahat yaşamak mümkün olmayacaktır. Siz merak etmeyiniz. Bizi vapura götürecekt adamlar gelmezden evvel, ben size herhalde mülâki olurum.) deyip ayrıldım. Koridorlarda ve bahçede avluda (Kozmidi) efendiyi aradım. Bulamadım, doğru Tepebaşı bahçesi tarafına gittim.

Orada şimdi Bristol otelinin yanında - öyle zan-

nediyorum fakat muhakkak o tarafta bir yerde! - Amerikan konsoloshanesi vardı. Ben Fikret merhumun vefatından sonra Arnavutköyündeki Amerikan kız kollejinde onun vazifesini deruhde etmiştim. O vakit konsolos olan Mister Ravendal pek nazik bir adamdı ve dostumdu. Konsoloshanenin önüne geldiğim zaman orası da mahşer gibiydi. Ali Kemal vak'asından fena halde ürkmüş olan bir sürü halk Amerikaya kaçmak için pasaport almağa çalışıyorlar ve konsoloshane kapısına yaklaşmak mümkün olmuyordu. Kavas beni şahsan tanırdı hemen cebimden bir kart çıkarıp uzaktan kavasa işaret ettim. Güç belâ kendime yol açabildim ve kapıdan içeri kendimi attım. Bütün o halk içinde bir Müslümana rastgelmedim. Hep Ermenice ve Rumca konuşuluyordu.

Uzaktan Konsolosun kavasına elimdeki kartvizit ile işaret ettim. Arnavutköyündeki Amerikan Kız Kolejinde bir kaç sene Türkçe hocalığı etmiş olduğum ve mektebin engin bahçesinde kâin bir küçük köşkte oturmuş bulduğumdan dolayı bütün o taraflarda oturan Amerikalılarla -hiç olmazsa- göz âşınahgım vardı. Kavas beni tanıyınca güç belâ halk arasından bir yol açabildi. Ben de ahaliyi dirseklerimle ite kaka kapıya kadar geldim. Oradan merdivene tırmanarak Konsolosun odasına girmeğe muvaffak oldum. Beni görür görmez, (Sizin için ne yapabiliriz?) dedi. Bu sual İngilizlerle Amerikalılarca âdettir. Bir dosta hizmet etmek uğrunda hüsnu iradet göstermeğe hazır olduklarını isbat eden bir eseri nezakettir. Bu gibi ahvalde ve zamanlarda ilk sözleri: (What can I do for you Sir!) derler.

Ben teşekkür ettikten sonra, dedim ki:

(Devamı var)

ALİ KEMAL?

NASIL KACIRILDI

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâtrâtın 3 ncü Kısma: 19

(Büyük kızım Suad, çoktan-beri kaçasile Amerikada yaşa- maktadır. Onları ziyaret edebil- mek için sizden bir (Viza) rica ederim. Başka bir dileğim yok- tur efendim!)

Hemen viza muamelesinin icra edilmesi için emir verdi, ve bana teessüfle bakarak;

(Bu ne kargaşalıktır?. Bu ne nereye varacaktır!, dedi.

Bu suale uzun cevap vermek isterdim fakat hiç sırası değil di. Zaten ortaklık kararmağa pek az vakit kalmıştı.

(Şayamı teessüfdür, fakat üç yüz senedenberi Türkiyede cer- yan eden en âdi vukuat nevin- dendir, elbette geçer, lâkin bir- ciddî rahatsızlıktır.) dedim. Lütfuna çok teşekkür ettim. Çıktım İngiliz sefarethanenin- umumî kapısı önünden Galata- saray mektebine giderken sol- da dar bir aynalı geçid vardı. O geçide bitişik genişçe gazino- gibi bir lokanta da vardı; he- men oraya daldım; sabahtanbe- ri birşey yemeğe elim ermediği- için karnım zil çalıyordu. Ace- le biraz yemek yemeğe koyul- dum.

O esnada birdenbire kendi ha- limi düşündüm. Bu (viza) mese- lesini bana şu sırada ilham e- den keyfiyet - vicdanımda her- türlü selâmet ümidini katlet- miş olan bir garib meyusiyetti!

Böyle kendi vatanımda ikide- birde - hakikî bir cürmüm ve ka- bahatim olmayarak - hapse gir- mek, mekteplerden koğulmak, neden?.. Medenî bir terbiye ile- yetmiş kuvvetli ve yaşuma gö- re çok malûmatlı ve kabiliyetli- bir gençken ve günde on saat- çalışmağa kudretim varken, ba- na ve benim gibi adamlara ifti- ra atmaları rakı parası kaza- nan ve tufeyli geçinen bir sürü- alçak hafiyeler içinde - boğaz- tokluğuna yaşiyabilmek için - devri istibadda uğraştım dur- dum. Bu gayret, bu cihad ni- çin?.. Ve kimin güzel hatırı i- çin?.. Ömrüm oldukça böyle- hır laşıp boğuşmaktansa, Amerika- ya (malûmatsız mesleksiz, kim- sesiz, hattâ on parasız ve pabu- cuz) gidip te, hiç olmazsa insan- ca yaşamak hakkını kazanmış- olanların içine katılmak, o anda- benim gözüme en bahtiyar bir- yaşayış tarzı gibi görünmüştü. Amerikaya on parasız (malû- matsız ve mesleksiz ve hâmisiz- gidip te milyonlar kazanmış- olanları düşünmüyordum. Yalnız- pervasız ve tasasız yaşayıp dü- şündüğünü korkmadan ifade e- debilecek ve geceleri rahat uyu- yabilecek kadar para kazanan- ları düşündüm ve o kadarcık- bir hissei saadete kanaat ettim- di.

Bu düşüncelerim, yalnız Sul-

tan Hamidin saltanat devrini- dolduran vukuatın eseri ilhamî- değildi. Daha ziyade - sözlüm o- na! - o meşrutiyet devrinin fe- cayii beni meyus etmişti. Çün- kü birkaç muhlis ve mazlûm va- tandaşla beraber ve onlar gibi- canımı dişime alarak - hak ve- hürriyet için - mücahedeye nef- simle taahhüd etmiş ve boğuş- maktan bir an hâli kalmamış- tım.

Onun içindir ki o (zorbalar- devri) nin sahnei fecayii ni - hem içinden hem dışından - ib- ret gözile temaşa etmişim.

Bütün hizmetim ve bu- gayretim bana bu cina- yetlere karşı bir hesap sormak- hakkı veriyordu. Bu kadar fe- na aldandığıma da yanıyordum. Bu memlekette demokra- sinin teessüs etmesi ve başka- bir devrin başlaması için güzel- gençliğini feda etmiş (yalnız- güzel gençliğini değil, sevgili- ailesi efradının rahatını, istik- balini de ihmal ve nihayet he- der etmiş) benim gibi bir adam- hakkında kendi arkadaşlarının- - kıskançlık ve garazı yüzün- den - revâ görmüş oldukları zu- lüm, Sultan Hamid devrini ba- na mumla aratacak bir derece- ye varmıştı. Zira Meşrutiyette- de her an bir takım iftiralara- hedef olarak mahbus olmuş,- mecruh olmuş ve türlü türlü- iftiralarla da makduh olmuş- tum. Her zaman da endişe için- de yaşamağa mahkûm olmuş- tuk. Adı vesilelerle basılmak ve- türlü türlü Engizisyon işkence- lerile cehennem azabları çek- tikten sonra âdi bir haydut gi- bi asılmak ihtimalinden nâşi- gündüzleri fena hulya, geceleri- de korkulu rüya görmektense- (hazır fırsat düşmüşken!) Ame- rikaya kapağı atmak ve gündüz- leri serbest çalışıp geceleri tasa- sız yatmak saadetinin hulyası- - bu son kötü günlerde - vica- dıma tamamilen hâkim olmuştu. Fazla olarak bu (inkılâb devri)- nde görmüş olduğum demokrasi- tecrübeleri bana siyaset felse- fesinde pek kıymetli bir hakikat- de öğretmişti: O da (şekli hükû- metle demokrasinin ve alelû- mam (idare — administration)- un kavî ve sabit bir münasebeti- olmadığıdır. Ben ise Meşrutiyet- musibetinden evvel bu iddianın- aksine inanmışım; çünkü daha- henüz mekteb sıralarında dirsek- çürütürken siyaset felsefesine- dair muteber olan meşhur kitab- ları - bin belâ ile - tedarik ede- rek Eflâtunun, Aristo'nun, Rus- sonun, Spencer'in, Mill'in mülä- hazatından mâna çıkarmağa ça- lışırken (hükûmet idaresile hü- kûmetin şekli meselesi) ne fe- na halde zihnimi sardırılmışım.

(Devamı var)

ALİ KEMAL?

NASIL KAÇIRILDI.

Yazan: Filozof Rıza Tevfik

Hâtrâtın 3 ncü Kısmı: 24

Mısıra ayak bastıktan biraz sonra Emir Abdullah İngiltereden Ammana avdet etmek üzere Kahirede birkaç gün kalmış ve oraya yakın bir güzel köyde beş on gün istirahat etmişti. Pederi merhum Melik Hüseyin, Hicaz padişahı idi. Mısırda sür gün bulunan Müslüman Türklerin hepsini Mekkeye davet etmiş, istedikleri kadar ikamet etmelerine de izin verdikten maada yol masraflarını ve Hicazda esbabı maaşetlerini lütfen ve insaniyeten deruhde etmişti. Emir Abdullahın maiyetinde benimle beraber hoca efendiyle daha birçok kişiler safayla hatırla seyahat edip Mekkeye gitmiş ve çok inayete mazhar olmuşuk.

Oraya vusulumuzdan takriben on beş gün sonra Şeyhülislâm Sabri Efendi bana, eşyalarının kurtarılmış ve Mısır - kendi adresine - gönderilmiş olduğuna dair bir mektub aldığını söyledi. (Yalnız iki vazo eşirilmiş!.. Fakat sağlık olsun!) demişti. İngilizler, dostlarına dost, düşmanlarına düşmandırlar. Gelelim vapurumuza!..

Biz, mektub meselesini böylece bitirdikten sonra, Şeyhülislâm Sabri Efendi, biraz gözden kayboldu. Biraz sonra da yine vapurun güvertesi üzerinde benimle buluştu; hafif gülümsüyordu. (Buyurun efendim!.. Hayırdır inşallah!..) diye karşıladım. Refikası hanımefendinin (fena bir ihtimale karşı tevehüm etmekte olduğunu ve beni görüp bir iftarda bulunmak istediğini) söyledi. Hayret içinde kaldım.

Bu hanımın bir Kazasker kızı idiğini ve pek iyi tahsil ve terbiye görmüş, zeki bir hanım olduğunu işitmişim.

(Peki efendim, buyurun gidelim,) dedim. Gittik. Hanımefendi bana birdenbire şu sözleri söyledi:

(Beyefendi, vapurumuzun bu akşam hareket edemeyeceği tahakkuk etti. Bu geceyi burada geçireceğiz. Geceleyin bu vapurun içinde bizi pek kolay tevkif ettirebilirler; sonra buradan çıkarıp başka bir yerde hapsederler, artık oradan bizi kimse kurtaramaz. Ali Kemal Beyin başına gelen felâketi pek çabuk unutmalıyım!.. Rica ederim, bu

fena ihtimale karşı bir çare düşününüz ve derhal tatbikine teşebbüs ediniz!) dedi. (Aman efendim, ben de vehme düşürdünüz!) diyebildim ve bir müddet düşündüm. Yine kolonel Maksvel'e bir mektub yazmaktan başka bir çare hatırlama gelmedi. Derhal vapurun arka tarafındaki salona gittim. Kısa bir mektub yazdım; Şeyhülislâm efendinin refikasından aldığım fikirleri aynen naklettim. Yalnız o birkaç satırın altına şu sözleri de ilâve ederek mektubu gönderdim:

(Vapurda iki ailenin evlâdı, kızları, gelinleri var. Bu kadınlar büyük endişeler ve heyecanlar içindedirler.)

Takriben iki saat sonra bahriye neferatında, zannederim, on kişi kadar silâhlı asker gelmişti. Artık rahat rahat konuştuk. Lâf attık ve o gecemizi hoş geçirdik. Ertesi sabah vapura bir âdi fotoğrafçı gelmişti; beş dakikada fotoğraf çekip sahibine verenlerden bir fakir adamcağızdı. Aynı zamanda eski fırka arkadaşlarımızdan Mehmed Ali Bey de bizi ziyarete gelmiş ve bilhassa kendisile Parise beraber seyahat etmemiz için mutlaka benim zihnimi çelmeğe gelmişti. Bu zat, - galiba (1919) senesinde Damad Ferid paşa kabinesinde kısa bir müddet, Dahiliye Nazırı olmuş ve İngilizlerin tasvib ve tavsiyesile Damad Ferid paşa tarafından Anadoluya müfettiş tayin olunan Mustafa Kemal bey bu Mehmed Ali Beyin nezareti zamanında vazifesine başlamış ve usulen harcırah olarak dört bin lira almış imiş. Bu harcırahın makbuz senedini basmışlardı sanıyorum. Ben Mehmed Ali Beyin teklifini nazikâne reddetmişim. Kendisine sade ve muhlisane bir lisanla ona şu cevabı verdim:

(Teklifiniz üzere sizinle Parise gidip te arzunuz vechile orada bir muhalif gazete çıkarmakla baki kalan birkaç senelik ömrümü heder etmek istemem. Zaten böyle bir teşebbüs için lâzım gelen para bende yok. Olsaydı bile bunca tecrübeden ve bu yaştan sonra böyle beyhüde işlere beş kuruş ve ömrümden beş dakika sarfetmezdim. Eminim ki bu memlekette siyaset işleri bu minval üzere gidecek. | (Devamı var)

26 ARALIK 1948

ALİ KEMAL?

NASIL KAÇIRILDI

YAZAN: Eski bir politikacı:

No: 8

Ali Kemal, Dahiliye Nazırlığından ayıldıktan sonra tekrar Peyam-ı Sabah'a dönmüş, bir taraftan da Said Molla ile gizliden gizliye temasa geçmişti

DÜNKÜ VE EVVELKİ GÜNKÜ
KISIMLARIN HÜLÂSALARI

«Ali Kemal Dahiliye Nazırlığından sonra son derece sert ve haşın bir edâ takınımış ve bir gün, randevu almadan odasına giren gazetecileri «Keratalar, defolun dışarı, edebinizi takının da öyle gelin» diye koğmuştu. Bu hüsnüeti sadece gazetecilere göstermiyordu. Polis Müdürlüğündeki memurlar Ali Kemal adından tır tır titiyorlardı. Nazırlıktan çekilmeden birkaç gün önce, 23 Haziran 1919 da valiliklere gönderdiği tamimde Mustafa Kemal Paşanın büyük bir asker olmakla beraber zamanın siyasetine ağıh olmadığından ve İngiltere fevkalâde müessesinin talebi üzerine vazifesinden azledildiğini, binâenaleyh artık ma'zûl olan bu zatın emirlerini dinlememek icab ettiğini bildirmişti. Ali Kemal, 26 Haziranda Dahiliye Nazırlığından istifa etmişti. Atalılık, büyük nutkunda Ali Kemal padişah Vahideddin verdiği istifanameden şöyle bahsetmektedir:»

★

Ali Kemal bey, istifanamesinde, bilhassa padişaha olanına: «Bilâdi Osmaniyenin muhtelif mahallerinde serezdel zuhur olan âsârî ihtilâl ve iğtisâstan, nairi ihtilâlin derhal ve mevzif olarak teskin ve itfa ve imhası maksadile ittihazı tedâbir, sırf makamma aid iken mazhar olduğu iltifat ve itimadı şahaneyle çekemiyen bazı rüfekasının bir çok vâhi özürlü serdile ihtilâlin tevsil' dairi şumul etmesine, sebebiyet vermekte olduklarından» bahsettikten sonra: «Memuriyetli resmîyeden çekilmekle beraber sureti hususiyede arzı hizmet ve sadakat edeceğini» ilâve ediyor ve şifâhen de «Vazifel resmîyeden uzaklaşmayı niâmülvesile addeğden hasımlarının hücumundan kulunuzu muhafaza buyurunuz!» istirhamında bulunuyor.

Padişah, cevap olarak: «Beni yalnız bırakmayacağına eminim. Sadakatınız beni büyük ümid ve tesellilere sevketti. Saray her dakika size açıktır!» iltifatında bulunuyor.»

Filhakika, İzmite kaçırılacağı güne kadar, sarayla alakasını kesmemiş, muntazam seferler halinde, haftada bir, bazen iki defa Yıldız'a giderek huzuru şahaneyle kabul olunmuştur. Suitan Vahideddin bu çok sevgili ve sadık kulile neler konuşurdu? Bu ciheti kimse kestire

mez. Her halde padişahın akıldanıştığı adamların başında Ali Kemal beyin geldiği de muhakkaktır.

«Peyam Sabah» başmuharriri, Dahiliye Nazırlığından ayırdıktan sonra tekrar gazetesine döndü. Her gün bir başmakalesi, ve ilk sahifenin son sütununun yarısını kaphyan «Peyamı Eyyam» başlıklı fikraları çıkıyordu. Bir taraftan da Said molla'nın mütarekeden sonra kurduğu «İngiliz muhibleri» cemiyetinde gizliden gizliye faaliyete koyuldu. «İngiliz Muhibleri Cemiyeti» sözde İngiliz dostluğunu temin etmek gayesile kurulmuştu. Fakat el altından Anadolu'da kargaşalık ve isyan hareketleri uyandırmak için elden geleni yapıyordu.

İngiliz muhibler cemiyetinin, sözde İngiliz yüksek mehafit ile temasını temin eden Mister Fru isminde bir İngiliz papası idi. Rahib Fru, mütareke İstanbulun en dikkate şayan ve esrarengiz tiplerinden biri idi. Kısa boylu, kırmızı yüzlü, cin gibi gözleri olan, daima siyah elbise giyen, siyah şapka bir adam... Halkı kandırmak ve kendisini Türk halkının koruyucusu ve dostu göstermek için türlü hilelere ve şeytanlıklara başvurdu.

Mister Fru bir gün, Trakya ve İzmirden gelen Türk muhacirlerini ziyarete gidiyor. Gülhane parkının altında, Ahrkapa doğru uzanan sahada yaptırılan tahta barakalara «Misafirhane» adı verilmiş, ve buraya düşman zulüm ve vahşetinden kaçan yüzlerce muhacir ailesi yerleştirilmişti. İngiliz papası, yanında iskân ve muhacirin müdürü umumisi ve gazete muhabirleri ve fotoğrafçıları olduğu halde misafirhaneye gidiyor. Pantolonunun ve ceketinin cebleriyle elindeki çanta iki buçuk ve beşer liralık banknotlarla doludur.

Mister Fru, paçavralara bürünmüş, sefil ve perişan yerlerde yatan allelerin önüne geldikçe, elini cebine sokuyor, bir tomar para çıkarıp, çocuklara iğiser buçuk, alle reislerine de, nüfuslarına göre, beşer, onar lira ihşan ediyor. Biçare muhacirler, ellerini göklere açıp, bu merhametli, vicdanlı papasın dualar ediyorlar. Bu paraları ne gibi bir maksadla verdiği kimin hatırına gelir? Zaten içinde buldukları o aç ve perişan halde, böyle bir şeyi düşünmelere de imkân yoktur. Ertesi gün gazetelerde rahib Fru'nun muhacirlere para dağıtırken alınmış resimleri çıkıyor, Said Molla'nın «Türkçe İstanbul» gazetesinde, İngiliz papasına karşı bir methiye intişar ediyor.

(Devamı var)

ALİ KEMAL?

NASIL KAÇIRILDI

YAZAN: Eski bir politikacı:

No. 4

Ali Kemal beyin başka muharrirlere benzemiyen kendine mahsus bir yazı tarzı vardı

İşte bu rahib Fru; cemiyet reisi Said Molla ve arkadaşlarıyla ve bilhassa Dahiliye Nezaretinden çekilmekle beraber, hükümet teşkilâtında bir çok sadık adamları bulunan Ali Kemal beyle el ele vermiş, Anadolu'da isyankar, iğtişâşlar hazırlamaktadır.

Rahib Fru ile doğrudan doğruya temas ve muhaberede bulunun Said molladır. Yazdığı mektubların müsveddelerini bir deftere çekmekte ve bu defteri de Fuad paşa türbesi civarındaki evinde yazı odasında itina ile saklamaktadır. Fakat Kuvvayı Milliye'nin İstanbul teşkilâtı da boş durmuyor. En çok itimad ettiği adamlarından biri, Said molla'nın emniyetini kazanmış ve hususî hizmetine girmiştir. Said Molla ve Mister Frunun bütün entrikaları bu suretle günü gününe Anadolu'ya bildirilmektedir.

Molla'nın İngiliz rahibine gönderdiği 24.10.1919 tarihli mektubda aynen şu cümleleri okuyabiliriz:

«Üstadım;

Ali Kemal bey dün o zatla görüşmüş. Matbuat meselesinde bir an teenni lâzım olduğunu söylemiş. Bir kere lehine icale edilen fikir ve kalem erbabını evvelkine muhalif bir gayeye sevk etmek, bizde kolaylık mümkün olmaz. Bütün resmî memurlar, harekâtı milliyeyi şimdilik iyi görüyor demiş. Ali Kemal bey talimatınıza harfiyyen riayet edecek...»

«Ali Kemal beye son felâketi üzerine beyanı teessür ettiğinizi söyledim. Bu zatı elde bulundurmak lâzım. Bu fırsatı kaçırmayalım; bir hediye takdim etmek için en münasib zamandır!»

18 Ekim tarihini taşıyan bir mektubda ise, Said Molla şöyle demektedir:

«Ali Kemal bey o zat ile görüşmüş. Muhavereyi idare edemediğinden muhatabı maksadını anlamış, hattâ kendisine kemali hakaretle «biz, sizin İngiliz hesabına çalıştığınızı anladık!» demiş.»

Bir başka mektubunda da: «Tertibat ve teşkilâtı hariciye-

de bendenizden başkasını istihdam etmezseniz daha münasib hareket edersiniz. Ali Kemal beyin listeye idhali zaruridir. Bu kadar esrarımızı taşıyan bu zatı gücendirirsek, tertibatımız tamamen yabancı ellere geçer, bu zatı sıkıca, sıkıca kollayınız!» denilmektedir.

Bütün bu mektublar, rahib Frunun el altından hazırlamağa çalıştığı Anadolu iğtişâşlarında Ali Kemal'in de alâkalı olduğunu açıkça göstermektedir.

Esasen, bunu anlamak için, bu vesikaları araştırmağa lüzum bile yok! Peyamı Sabahın her günkü başmakalesi ve «Peyamı Eyyam» sütunu, bu zatın harekâtı milliyeye ne amansız bir düşman kesildiğini ortaya koymak için kâfidir.

Ali Kemal beyin başka muharrirlere benzemiyen, kendine mahsus bir yazı tarzı vardı. Makalelerinde, bir vesile düşürek, Divân Edebiyatından, Tanzimat ve Edebiyatı Cedide şairlerinden, yahud halk edebiyatından seçilmiş mısralar, beyitler sıralardı. Yazıları, siyasi hasımlarına karşı küfürler, hücumlar, hakaretlerle dolu idi. Mütarekeden sonra bu hücumlara muhatab olanlar İttihadçılardı. Fakat zaman geçtikçe, Anadolu'da bir mukavemet hareketi başlayınca, küfürler ve hücumlar da millî harekete teveccüh etmişti. Esasen, onun indinde, itihadcile Anadolu'daki millî ayaklanmaya ön ayak olanlar bir dir; İttihad ve Terakki fırkası memleketi yıktıktan sonra şimdiki elimizde kalan son parçayı da mahvetmek için uğraşmaktadır. Bu sebeble millî hareketin başında bulunanlar padişaha karşı ayaklanmış «âsiler» dir. Yazılarında «Kuvvayı Milliye» yi «Kuvvayı Bağiye» yahud «Sergerdeler» ve «Çapulcular» tâbirleriyle ifade eder. Millî harekete meyleden gazetelere «Lâhana yaprakları», bu hareketin taraftarlarına da «Kâselisler», «Çanak yalayıcılar», «Şaşakçılar» sözlerini hemen her gün bir laç defa tekrar eder dururdu.

(Devamı var)

ALİ KEMAL?

NASIL KACIRILDI

YAZAN: Eski bir politikacı:

No: 10

Müdrisleri Meclisinin toplantısı çok heyecanlı ve münakaşalı olmuştur

Artık Ali Kemal isminde bir hoca değil, bir vatandaş bile tanımayacağız. Sabrımızın kefareti uhdemizde cebat olacaktır. Cenabı Hak şahid olsun!..»

Bu uzun ve ağır cümlelerle dolu ithamname şu satırlarla nihayet buluyor:

«Yaptığımız siyaset değil mil liyettir. Bu ise bir Darülfünunlu gencin en sarıh ve mukaddes hakkıdır. Bu beş şahsın zaman zaman yaptıkları affedilmez hataların zehirini ruhumuzda her an hissettiğimiz içindir ki gımdı içimizde vazifemizi yapmış ol maktan mütevellit bir viedan istirahatı var!..»

Şimdi gelelim müdrisleri meclisinin iktimama: Edebiyat, fen, tıp, hukuk fakülteleri tale belerile eczacı ve dişci mekteb lerinden ve mülliyelilerden iki bine yakın genç, Zeyneb Hanım konağını, koridorları ve bahçeyi doldürmüştür. Meclisi müdris sin böyle bir hava içinde İsmail Hakkı beyin reisliği altında top lanıyor. Celsede felsefe şubesi hocalarından İzmirli İsmail Hakkı, Ahmed Naim, Rıza Tevfik, Mehmed İzzet, Şekib, Meh med Emin (Tekel Bakanı), Ali Haydar, Necmeddin Sadak (Di şisleri Bakanı), tarih şubesin den Şemseddin (Günaltay), Ah med Refik, Ali Reşad, Ali Ke mal, Behcet, Fazıl Nazmî beyler ve Avram Galanti efendi, edebiyattan Köprülüzade Fuad, Cenab Şehabeddin, Hüseyin Dâ nis, Yusuf Şerif, Yahya Kemal, Ferid beyler ve Barsamyan ef endi hazır bulunmaktadır. Tale be ithamnamesi okunduktan sonra Ali Kemal bey ve onua ardından Barsamyan efendi söz alarak kendilerini müdafaa edi yorlar ve talebinin bir takım gizli maksadlara ve siyasete â let edildiğini ileri sürüyorlar. Görüşmeler o kadar heyecanlı ve serttir ki talebe, içeride kop an fırtınayı, koridordan dinli yebilmektedir. Nihayet müzake reye on dakika için ara verili yor. Bu sırada Rıza Tevfik ve Hüseyin Dâniş beyler çantala rını alarak Darülfünunu terkedi yorlar. Ali Kemal ve Cenab Şe habeddin beyle Barsamyan ef en di başka bir odaya çekilip İkin ci celseye iştirak etmiyerek mecl isin kararını bekliyorlar.

Toplantı akşamın geç saatle rine kadar devam ediyor ve ist enmiyen müdrislerin gıyabın da kararını veriyor. Edebiyat fakültesi profesörler meclisi, ta lebeyi giriştikleri işte ve işledik leri şeylerde haksız bulmakta dır. Yalnız Rıza Tevfik ve Hüse yin Dâniş beyler talebinin bu tarz hareketini ağır ve tessüfe sayan bularak kendiliklerinden istifa ettikleri için istifalarının kabulüne, ve diğer üç müdris in istifaya dâveti için hiç bir sebep mevcut olmadığı kanaa tine varıyorlar. Bu suretle mecl isi müdrisin diğer üç müdr risin derslerine devamını karar altına almış, yalnız Barsamyan efendinin «Torlakyan» muhako mesi esnasındaki ifadesinin mah kmeden getirterek tetkinini de

ayrıca kararlaştırmıştır.

Karar suretinde «Ali Kemal ve Cenab Şehabeddin» beyler hakkında talebe ithamnamesin de ancak «Kanaati siyasiyeleri mevzu bahis edildiğinden bu nun tedrisata tesiri olamayaca ğı da» belirtilmektedir.

Fakülte reisi, talebe müm es sillerini çağırarak kararı aynen okuyor ve buna ittiba' etmelerini tavsiye ediyor; aksi halde kendileri için vahim neticeler doğacağını da ilâve ediyor.

Meclisin bu kararı yalnız e debiyat medresesi talebesi ara sında değil, diğer fakülteler ve bütün yüksek mektepler genç liği arasında kıyametler kopma sına vesile oldu. Beş müdris ten yalnız ikisinin istifası tale beyi tatmin etmediğinden, diğer üç hoca da çekilinceye kadar derslere girmemeğe edebiyatçı lar tekrar karar veriyor. Bir gün sonra fen fakültesi, onun ardından tıp ve hukuk fakülte leri talebeleri de, üç müdris atılmadıkca derslere girmeyecek lerini ilân ediyorlar. Artık ders lere boykot kararları, çorap sö küğü gibi birbirini takib etmek tedir. Kadırgada büyük bir bi naya yerleşmiş bulunan eczacı ve dişci mektepleri talebeleri de greve iştirak ediyorlar. Ardın dan baytar ve ticaret mektebi âllileri talebeleri, ertesi gün mü ll kkiye mektebi ve mühendis mekte bi âlisi gençliği, ziraat ve or man mektepleri talebeleri, kap tan ve çarkçı mektebile ticareti bahriye talebe cemiyetleri de birer beyanname negrederek dersleri tatil ediyorlar ve talebe mümessillerinin imzalarını taşı yan birer arıza ile Darülfünun divânının meseleye derhal el ko yarak istenmiyen hocaların Da rülfünundan uzaklaştırılmaları nı istiyorlar.

İstanbulda ve bütün Türkiye tarihinde ilk defa böyle bir hâ dise ile karşılaşılıyordu. Bütün yüksek tedrisat müesseseleri ka pılarını kapamış ve on binden fazla genç, kitaplarını kapıya rak sokaklara dökülmüştü.

(Devamı var)

ALİ KEMAL?

NASIL KACIRILDI

YAZAN: Eski bir politikacı:

No: 17

Ali Kemal, kaleme aldığı son makalelerden birinde İstiklâl Mahkemesinin verdiği gıyabî karara ateş püskürüyor du

İşte bu makale, Ankarada İstiklâl mahkemesinin Ali Kemal hakkında gıyaben hüküm vermesine sebep oldu. Mahkemenin kararı 7 Eylül tarihli «İleri» ve «Vakit» gazetelerinde intişar etti. Fakat İstanbul, on gündenberi, birbirini takib eden zaferlerin sevinci içinde bayram yapmakta idi. Ali Kemal de bu sevince iştirâk ediyordu. 6 Eylül tarihli başmakalesinin serlevhası «Türkün bayramı» idi. Bu yazıda «Anadoludan gelen kat'i zafer haberleri karşısında sevinip bayram yapmayacak bir Türk tasavvur edilebilir mi?» demektedir.

Ertesi gün İstiklâl mahkemesinin gıyabî kararı gazetelerde çıkınca, 8 Eylülde «Hücceti mahkûmiyetimiz» başlıklı makalesi ni bu mes'eleye hasreyliyor. Bu yazı, Ali Kemalın kaleme aldığı son makalelerinden biridir. Henüz İzmirin kurtuluş haberi gelmemiştir. Zafer tam mânasile tahakkuk etmemiştir.

Muharir, hakkında verilen gıyabî hükme, ateş püskürmek suretile şiddetli bir lisanla yazdığı makalelerin sonuncusunu nesretmektedir. Bu makalede kendini şöyle müdafaa etmektedir:

«Ankaradaki İstiklâl mahkemelerinin iki hâkimi âdili, bir makalemizin bir kaç satırına istinad ederek bizi yazı yazmaktan ve insanlıktan feragate mahkûm ederler, ve bu hükmü karakuşiyi «İleri» den «Vakit» a kadar o rengârenk lâhana yapraklarının kindar tavassutle dîn tarafımıza tebliğ buyururlar.

«Silivri naibi — şeriat haini
«Mihri müeyyedimi basarım
— seni mahkeme kapısına asarım!

O iki satırlık mahkûmiyet hüccetimizi hayretlerle okuduk. Bu hükmü efkârı umumiyeye istinaf etmeden evvel cinayetimizin mevzuunu şu sütunlarda arz etmek ve yalnız bize değil, bütün muhalefetin ve umumiyetle doğru düşünenlerin, halden âtiyi görebilenlerin vicdanî ichtihadlarına taallük eden bu dâvayı

bir nebze teşrih etmek isteriz.

«Fihakika Peyami Sabah'ın 26 Ağustos tarihli başmakalesinde devlet ve milletin necat ve selâmetinden bahsederken şu mütaleayı ileri sürmüştük: «Devletler şimdiye kadar olduğu gibi daha bir kaç kere bu şark işi için içtimalar tertib edebilir, müzakereler ve mübahaselelere girişebilirler. Fakat meş'um harbden gerek eşhas, gerek ef'al ve gerek âsâr itibarile hiç bir farkı olmıyan «Ankara» başımızda oldukça bu belâlardan memleket için bir hayır doğarsa, bil'farz, İzmir ve Edirne kurtulursa, üç senedir havsalaya sığmıyan fedakârlıklarımızın, acılarımızın iyi bir âkibete hizmet ettiği tahakkük eylerse, biz bir Türk olmak itibarile seviniriz, sevincimizden çıldırırız. Fakat aklen ve irfanen bu merteye yarıldığımız için, yalnız kalemimizi kırmak değil, insanlığımızdan bile istifade ederiz.»

«Doğru söyliyeneri dokuz köyden kovarlâr. Biz de bu acı hakikatleri böyle bîperva söylediğimiz için ihtimaldir türlü türlü tevbihlere, hattâ tel'inlere maruz kalabiliriz. Fakat ne beis var?

«Ne derece şanlı, ne kadar anlı olursa olsun, Türkün şehadet destanı, o levendane muharebeleri, zaferleri hiç bir zaman siyasetce ikbaline hizmet edemedi ve edemezdi. Çünkü araya harb âfeti girdi mi şark mes'alesi alevlenir, fakat efsus, ibtida bizi yakar. Böyle her muharebe neticesinde devletlerce türlü türlü sebeblerle, saiklerle aleyhimizde derece derece hallolunur...»

Biz nasıl bir İstiklâl mahkemesine hâkim olamazsak, öyle bir vazifeyi ifa edemezsek, o muhteşem muarızlarımız da Devleti Osmaniye ve Avrupa nedir, bu devlete nasıl bir idare, nasıl bir hükûmet, nasıl bir siyaset lâzımdır, ihata edemezler. Evet, Yunan orduları imha edildi, Yunanistan cezâyî sezasını buldu, perişan oldu.

(Devamı var)

ALİ KEMAL?

NASIL KAÇIRILDI

YAZAN: Eski bir politikacı:

No: 18

Ali Kemal, zaferi den sonra bile, Ankara'nın İstanbulda yaşayan bir "Osmanlı,,yı muhakeme etmesini salâhiyeti haricinde addetmekte idi

Lâkin böyle ohracbla bu dev-
ledimiz, o makalede de tedbit
ettiğimiz gibi, kurtuldu mu?

Sulh şartlarını cüveii mu-
azzamaya dilediğimiz gibi kabul
ettirdik mi? İttikadınca bu harb
ve darb fetihadı, bizi öyle bir
gayeden bilâkis uzaklaştırır. İs-
tikbalin iki kere iki dört eder
gibi meydana koyacağı bu hakki
katleri böyle bir zamanda açık-
tan açığa söylemek bir nevi pa-
tavatsızlıktır amma:

Destimde mi ihtiyâr? Heyhat!..

Makalenin aşağıdaki satırları
bilhassa dikkate şayandır:

«Hakları, salâhiyetleri yok -
ken bu adamlar bizi bu derece
ağır cezalara mahkûm ediyor-
lar. Ya üzerimizde diledikleri
gibi fermaferma olurlarsa ne-
ler yapmazlar?».

Yukarıdaki cümleler de gös-
teriyor ki, Ali Kemal, zaferden
sonra bile, Ankara hükümetinin
İstanbulda yaşayan bir «Osman-
lı» yı muhakeme etmesini hak
ve salâhiyeti haricinde addet-
mektedir.

Ali Kemal beyin bu yazısı
intişar ettikten bir gün sonra
ordularımız İzmirde girdi. Bu ha-
ber İstanbulda misli görülme-
miş tezahürata sebep oldu. Da-
rûlfünun ve yüksek mektepler
talebesi, Fatihte başıyan, gece
yarısından çok sonra Beyoğlund-
da nihayet bulan muazzam bir
nümâyış tertib ettiler. Müzeden
alınan Yeniçeri elbiselerini giy-
miş gençler ve tarihi Mehterha-
ne müzikası alayın önünde gidi-
yor ve kadın erkek yüz bin ki-
şiye yakın bir kafiye bu heybet-
li alayı takib ediyordu. Peyami
Sabah matbaasının kapıları ka-
panmış, pencereleri inikti. Genç-
lerin bir tecavüzünden korkulu-
yorduk. Fakat alay, her ihtimali
düşünerek o yola sapmamıştı.
Elaasen bir tabura yakın mütte-
fik kuvvetleri matbaa önünde
varıyet almış bulunuyordu.
Gençlerin gayesi Beyoğlu tara-
fına geçmekti. İngiliz polisi bu
maksadı sezdiği için köprüyü
açmış Galata ile münakalâtı
durdurmuştu. Sandalcılar karşı
tarafa parasız insan taşımağa
başladılar. Motörler, mavuna-
lar durmadan işliyordu. Fakat
bu muazzam halk kitlesi motör-
le, sandalla karşıya geçebilir
mi? Alay, akşama doğru, Ye-
miş iskelesi yolile Cibali üzerin-
den Eyübe, oradan da Kâğıdha-
neye geçerek gece yarısına doğ-
ru, on binlerce kişilik kafiye ha-
linde Şişliye vardı. Oradan Tak-
sime geldiler. Gece yarısından
sonra, İstiklâl caddesindeki Yu-
nan konsolosluğu binası tahrib
edildi. Bundan sonra bir Yunan
lı doktorun muayenesine hü-
cum edildi. Bu doktor, seneler-
denberi, Peyami Sabahda şöyle
bir ilân neşrediyordu:

«Türk gençliği! Ötedenberi
nüptelâ olduğunuz frengi ve
Belsoğukluğunu bir kaç gün i-
ginde tedavi ederim!». Bütün
ihtarlara, ricalara rağmen ya-
bancı doktor, bu galiz ve telmih

dolu ifadeyi değıştirmeğe bir
türli razı olmamıştı.

İstanbul, zafer haberi üzerine
böyle elektrikli bir hava içinde,
coşkun ve gılgin tezahürata ve-
sile olan günler yaşıyordu. Her
keste bir merak uyanmıştı:
«Peyami Sabah ne yapacak? A-
li Kemal neşriyatına devam ede-
cek mi?».

10 Eylül tarihli «Peyami Sa-
bah» beş sütun üzerine İzmirin
kurtuluşu haberini verirken,
yanbaşındaki başmakale sütü-
nunda Ali Kemal bey de son
makalesini neşretmekte idi. Bu
makalenin edası, ifadesi, hattâ
kelimeleri bile değışmiş, yumu-
şamıştı. İptida edebiyat tarihi-
mizdeki mücadelelerle, 1908 in
kulâbundan sonra da muhalefet
saflarında yaman ve pervasız
hücumlarla tanınan Ali Kema-
lin son imzasını, matbuat tari-
himiz 10 Eylül 1922 tarihli
«Peyami Sabah» da bulacaktır.
Bu makale: «Gayeler bir idi ve
birdir!» başlığını taşımaktadır.
Ali Kemal beyin, kat'i zaferler
karşısında ne düşündüğünü ve
nasıl bir ruh haleti içinde bu-
lunduğunu anlamak için bu ta-
rihi makalenin bazı noktalarını
okumak zaruridir:

«Muvafık, muhalif bütün
Türklerin gayeleri bir idi; yani
bu devletin kurtuluşunu temin
etmek, Harbi Umumiden sonra
tehlikeye düşen hakkı hayatını
istihsal eylemek idi. Ancak şim
diye kadar bizi türlü türlü felâ-
ketlere uğratanların zıddına o-
larak, muhaliflerin ictihadları
bu gayeyi sulh ile, siyasetle el-
de etmekte. Bu memleketi harb
ve darb ile yeniden maceralara
sürtüklememekte. Çünkü bu ma-
ceraların âkibetini defalarla
tecrübe etmedik mi? Zarar, Yi-
ne zarar, daima zarar idi...»

«İtiraf etmeliyiz ki Anadolu-
nun son zaferleri kuvvetimize
kılıcımıza dayanarak dâvayı mil-
limizin, hakkı hayat ve istik-
lâlimizi kazanmak ictihadının,
velev pek büyük fedakârlıklar-
la da olsa, ilk bakışta, tahakkuk
ettiğini gösterir gibidir. Böyle
olunca muhaliflerin ictihadların
da fena yanlışlıklarını, Avrupa
ile ihtilâfımızı halletmek için
silâha sarılanların ise haklı ol-
duklarını, sulh şartlarını kılıc-
ımızla, kanımızla yazdırmak is-
temekte isabet eylediklerini tes-
lim etmek lâzım gelir. Bu âki-
betin tahakkuk ettiğine vicda-
nen, irfanen kani ise muhalefet
de sevinmelidir. Çünkü arzetti-
ğimiz gibi gaye bir olduğu için
ona bu kestirme yoldan vasi-
olmak ne mutludur!».

Ali Kemal beyin bu son yazı-
sı, Anadolu'daki milli hareket
karşısında üç senedenberi takib
ettiği hareket tarzında ve yaz-
dığı yazılarda açıktan açığa ya-
nıldığı kabul ve tasdik eden
bir itirafname sayılabilir. Bu-
nunla beraber kat'i neticenin
yalnız kuvvete dayanarak elde
edilemeyeceğini de aşağıdaki sa-
tırlarda belirtmektedir:

(Devamı var)

ALİ KEMAL?

NASIL KAÇIRILDI

Kütüphanesi Arşivi
No 278.505.26

YAZAN: Eski bir politikacı:

No. 29

Ölüm sükûtunu, Nureddin paşanın âmir sesi ihlâl etti, A. Kemale: Artin kemal siz misiniz?.. diye sordu

Nureddin paşa, Ali Kemal meselesinde de kendi başına ve keyfine göre hareket etmiş. An karadan Dahiliye Vekâletinin telgraf başında beklemek suretile verdiği ve «Mevkufun mah fuzen ve salimen Ankaraya sev ki!» hakkındaki telgraflarına, ancak üç hâdise olup bittikten sonra, emrivâkii bildirmek suretile mukabele etmiştir.

Ali Kemal, polis ve inzibat memurlarının ortasında, istasyo nun arka semtine düşen ve bir köprü ile geçilen Kozluk mahallesindeki Sultan Azize aid olan ve birinci ordu kumandanına tahsis edilen saraya girince, alt katta bir odaya alındı. Bir müddet burada bekledi. Nureddin paşa bu sırada öğle namazını kılmakta idi. Namazdan sonra, paşaya Ali Kemalim geldiği haberi verildi:

«Yukarı salona alınız, biraz sonra kendisini göreceğim!» cevabını verdi. Peyami Sabah baş muharririni, üst katta karargâh zabitlerinin ve yaverlerinin oturmakta olduğu küçük salona aldılar. Ali Kemal, duvar kenarına sıralanmış bulunan sandal yelerden kapı yanına tesadüf edene oturdu. Kendine hâkim, mütebessim bir hali vardı. Karargâh zabitlerini gözlüğü altından tetkik ediyor, tebessümünü dudaklarından eksik etmiyordu. Bu hal yirmi dakika kadar devam etti. Bu müddet zarfında, kimse Ali Kemal beye hitab etmemiş, o da dudaklarından tek bir söz olsun çıkarmamıştır.

«Eğer, paşaya, derfesini fırsat bile, gazeteci sıfatıyla görüşmek istediğimi bildirdim. Derhal kabul etti, paşanın çalışma odasına girdim. Küçük bir oda... Paşa geniş bir masanın başında oturmaktadır. Yanında bir maroken koltuk, duvarda boylu boyuna uzanmış bir harekât haritası var. İçeri girer girmez paşa:

— İstanbulda bir gazeteci sıfatıyla türlü hiyanetler ve cinayetlerde bulunmuş bir adam, adaletin pençesine düşerken yine bir İstanbul gazetecisi hâzır bulunuyor, tesadüfün güzelliğine bakınız! dedi.

Paşaya bu tesadüfe benim de bir gazeteci olarak pek çok sevdiğimi söyledim ve Ali Kemalın Ankaraya ne zaman gönderileceğini sordum. Paşa kısaca:

— Belli değil! dedi ve derhal:

— Bu haberi İstanbula ulaştırmak için ne kadar sabırsızla niyorsunuz, değil mi? diye sordu.

— Şüphesiz paşam, ancak gazeteler sansüre tabidir, yazdırmazlar! mukabelesinde bulundum.

Nureddin paşa, bunun üzerine, Ali Kemalın yazı hayatına edebiyat münakaşalarıyla girdiğini, ilk münakaşalarını Hüseyin Cahid beyle yaptığını, Hüseyin Cahidin «Kavgaların» adlı eserinin en biyade Ali Kemalle olan çekişmelerini ihtiva ettiğini...

etrafına anlattı ve sonra:

— Ali Kemalın cezai sezasını bulmak üzere İzmitte getirdiği haberini alınca Hüseyin Cahid bey kimbilir ne kadar sevinecektir! dedi.

Paşaya Ali Kemalle görüşmek istediğimi söyledim. «Ne soracaksın?» dedi. «Millet hükümetin topraklarına ayak bastıktan sonraki intibalarını öğrenmek istiyorum!» dedim. Güldü:

«— Biraz bekle! dedi. Şimdi dışarı çıkıp kendisile konuşacağım. Sonra sen de istediğin mü-lâkatı yaparsın!».

Paşa bu sözleri söyleyerek ayağa kalktı. Ben de kendisini takip ettim. Çalışma odasından çıktı ve küçük koridoru geçerek salona girdi. Karargâh zabitleri vaziyet aldılar. Ali Kemal de ayağa kalktı. Nureddin paşa sol eli ceketinin cebinde, sağ eliyle de küçük bir zincirle oynayarak salonun ortasına kadar geldi. Ali Kemalle doğru bir adım attıktan sonra durdu. Peyami Sabah başmuharririni tepeden tırnağa kadar süzdü. Salonu kaplıyan ölüm sükûtunu, Nureddin paşanın âmir sesi ihlâl etti:

— Artin Kemal siz misiniz?

— Hayır paşam, ben değilim. Benim ismim Ali Kemaldir!

— Millet sizi Artin Kemal diye tanıyor!

— Böyle tanıyanlar yamıyıyorlar paşam. Benim adım Ali Kemaldir, Artin Kemal değil!

Bunu söylerken hâkim, pervasız bir tavırla vardı. Paşa, salonu boydan boya ve geniş a dimlarla dolardı ve geldi Ali Kemalle karşısında durdu. Bakışları sertti, sesinde çelik gibi katı ve keskin bir eda vardı:

— Yazdıklarından utanç duydu mu?

— Bütün ömrüm memlekete hizmet emelile geçmiştir. Utanacak nem var paşam?!

— Senin yazılarını okuyup da nefret etmiyen kimse kalmamıştır. Milli orduların zaferini hiç hatıra getirmiyordun, değil mi?

(Devamı var)

ALİ KEMAL?

Yeni Masıl Kaçırıldı

Kütüphanesi Arşivi

No 25.905.79

YAZAN: Eski bir politikacı:

No. 33

Ali Kemal, bir sabah erkenden uyandırılarak İzmit'e kaçırılmak üzere bir gemiye götürülmüştü

— Sizi rahatsız edeceğiz, kusura bakmayınız, hemen gitmemiz lâzım geliyor, lütfen kalkıp giyiniz! dediler.

Ali Kemal, uyku sersemliğiyle yataktan fırladı, saatine baktı. Saat beşti. Yarım saat içinde hazırlandı:

«— Kahvaltıyı gittiğimiz yerde yaparsınız!» dediler ve hep birlikte aşağı indiler. Yine dört kalpaklı, ortalarında Ali Kemal evden çıktılar. Daha sabah oımı ya bir buçuk saat vardır, her taraf derin bir uykuya dalmıştır. Çıkmaz sokağı saptılar, ka ranlık bir yoldan deniz kenarına vardılar...

Feneri sönük bir sandal, sahil de bekliyordu. Gelenler, bir söz söylemeden sandala atladılar, Ali Kemal de elinden tutup gir mesine yardım ettiler ve sandal denize açıldı. Uzakta, alaca karanlıkta bir gemi seziliyordu. Işıkları sönüktü. Sandal süratle bu gemiye yanaştı. Bu, buharla işliyen koskoca bir tekne idi. Güvertesi, kaptan yerine kadar, kereste yığınları, variller, erzak çuvalarile dolu idi. Gemi den bir merdiven indirildi ve sandaldakiler içeri alındı.

Fakat gemi bir türlü hareket etmiyor. Ali Kemal bey hem merak, hem de heyecan içindedir. Bu adamlar işi pek güzel tertiblemişlerdi. Şimdiye kadar aksıyan bir şeye şahid olmamıştı. Şu halde, İngiliz gemilerinin kordonunu yarmakta elbette bir kolayını bulacaklardı. Bunu düşünerek mi, bilinemez fakat, 36 saat zarfında ilk defa konuşmak lüzumunu duyuyor:

— Nereye gideceğiz?

Gemidekiler, gizlemeğe lüzum görmeden cevap veriyorlar:

— İzmit'e gidiyoruz!

Ali Kemal bey derin derin dü şündü. Bu dalgın hali beş, on dakika sürdü. Sonra:

— İsbet! dedi. Bu anlaşama mazhk devam edip gideceğine, Ankaraya gider, kendimi müdafaa ederim. Bilerek ve isteyerek hiç bir fenalık yapmadığımı da isbata vesile bulurum!

Hiç cevap yok! Memurlar Ali Kemalle münakaşaya değil, onu İzmit'e götürmeğe memurdurlar.

Gün iyice ağardıktan sonra, gemi ağır ağır hareket ediyor. Ali Kemal, kaptana mahsus olan biricik kamarada Cem'i bey ile karşı karşıya oturmaktadır. Gemi Sarayburnunu ağır ağır geçiyor, Kız Kulesinin önüne kadar geliyor, Üsküdar sahilini takib ederek, Haydarpaşa önünden yoluna devam ediyor. Hareket için neden gündüzlü beklediler, neden doğrudan doğ-

ruya yoluna gidecek yerde, limana giriyor gibi Kız Kulesi önüne kadar geldiler? Her halde kaptanın Ali Kemal beyi İzmit'e ulaştırmak için gizli bir projesi olduğu belli idi.

O tarihte, İzmit yolu, Adalar ile Pendik arasında, İngiliz kontrol gemilerinin sıkı tarassudu altında idi. Büyükada açıkla rında da bir kruvazörle bir kaç torpito demirli bulunuyordu.

Motör pervasızca İngiliz gemileri üzerine yürüyordu. Ali Kemal de, kaptan kamarasında sabah çayını içmekte idi.

Gemilerle aralarındaki mesafe bir hayli azalmıştı. Fakat Cem'i beyde de, kaptanda da sakin, koca İngiliz donanmasına ehemmiyet vermeyen bir hal vardı. Buna mukabil Ali Kemal'in heyecanı ve sinirli hali git-tikçe artıyordu. İngiliz denizcileri, kendisinin kaçırıldığından her halde haberdar idiler. Şu halde her vakitki kontrolü, bir kat daha dikkat ve titizlikle yapacakları tabii idi.

Ne olacaktı? İngiliz donanması arasından nasıl geçecekler ve kendisini İngiliz deniz polisinden nasıl koruyabileceklerdi?

Kaptan, bir aralık Ali Kemal'e:

— Sizi on dakika için rahatsız etmeğe mecbur kalacağız! Fakat başka çare yok. İngiliz kontrolünü atlatmak gerek. Lütfen beni takib eder misiniz? dedi.

Ali Kemal cevap vermiyerek kalktı ve kaptanın ardi sıra yürüdü. Geminin kereste, yağ varilleri ve her cins eşya ile dolu bir anbarına indiler. Kereste yığınları arasından iki kaplama çıkarmak suretile bir delik açıldı. Burası geminin su kesiminden çok aşağıda, adeta kaburga ile anbar arasında kalan ve ancak iki kişinin iki kat olmak şartile sığabileceği bir boşluktu.

Ali Kemal, mütereddid bir halde, deliğin önünde hareket-siz kalmıştı. Bir anda, iki kuvvetli tayfa, kollarını sımsıkı ya kalyarak ardına bağlamağa başladılar. Bundan sonra sıra ayaklarına geldi. Yere yatırdıkları Ali Kemal'in ayaklarını da iyice bağladılar. Deliğin arkasındaki boşlukta, yere bir hasır serilmiş tir. Misafirlerini bu hasırın üzerine yatırdılar. Ağzını da bir bez ile sıkı sıkıya bağlamayı unutmadılar.

Ali Kemal bey, büyük bir teslimiyet ile bu hareketlere kendini bırakmıştı. Tayfalar, kaplamaları yerli yerine geçirdiler. Kereste yığınlarını da olduğu gibi istif ettiler ve çekilip gittiler.

(Devamı var)